

ANALIZA JURIDICO-PENALĂ A UNOR PREVEDERI

ALE art.151 ȘI ALE art.152 CP RM

Sergiu BRÎNZA*Catedra Drept Penal și Criminologie*

In the framework of this article, there are examined some problematic and unordinary aspects regarding the process of render and application of art.151 and 152 PC RM, that usually inure to provoke controversies, with considerable practical connotations. We reach the conclusion that subject to notion „organ loss” (within the meaning of art.151 PC RM) is the injuring of an unfunctional organ, when subsequently is necessitated (from medical point of view) its ablation. In the same time, we conclude that causing work disability – full or partial – will not train the application of art.151, 152 PC RM or art.78 of the Contravention Code. It is argued why loss of teeth can't be qualified as grave health or corporal battery. On there are examined the aggravated circumstances prevented at lett.b),c),d) par.(3) art.151 and lett.c¹),d),e) par.(2) art.152 PC RM. Especially, are analyzed the application conditions of the penal responsibility for intentioned grave health or corporal battery/intentioned midst health or corporal battery, perpetrated consciously against infants or pregnant women either as a result of victims known or evident impotence situation, due to agedness, illness, physical or psychic handicap or due to other issues. As well, there is performed the research concerning the same offences, more exactly concerning the hypothesis on its perpetration against a person interrelated with him accomplishing his job or social commitments. Finally, we found important to analyze the perpetration hypothesis of intentional grave health or corporal battery/intentional midst health or corporal battery by two or more persons. Theoretical investigations are followed by relevant examples from the judicial practice. The prepared conclusion and references have the vocation to replace the informational vacuum concerning the render and the application of the disposals prevented at art.151 and art.152 PC RM.

A. Variantele-tip ale infracțiunilor prevăzute la art.151 și 152 CP RM

Interpretării oficiale a normelor privind infracțiunile contra sănătății persoanei (art. 151, 152, 156, 157 CP RM) îi este consacrată Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la practica judiciară în cauzele despre pricinuirea vătămării intenționate a integrității corporale”, nr.7 din 30.10.1978 (în continuare – Hotărârea Plenului nr.7/1978) [1]. Deși a suferit modificări, această hotărâre explicativă, prin caracterul său extrem de sumar, nu reușește să contribuie decât într-o măsură foarte redusă la eforturile de interpretare și aplicare în practică a prevederilor art.151, 152, 156 și 157 CP RM. Ea este tot mai desincronizată în raport cu legea penală în vigoare, mai ales prin prisma remaniierilor operate în legea penală prin Legea Republicii Moldova pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 18.12.2008 [2]. Prin intermediul studiului de față încercăm să ne aducem aportul la adoptarea unei noi hotărâri explicative în materie, care să aibă menirea de instrument util și eficient, răspunzând necesităților curente ale practicii de aplicare a legii penale.

Vom iniția demersul nostru punând pe tapet o problemă care, în aparență, ar trebui să-i preocupe doar pe teoreticieni. În aparență. Pentru că în realitate este altfel.

Este vorba de denumirea art.151, 152, 156 și 157 CP RM. Și, implicit, ceea ce este mai important, de esența juridică a infracțiunilor contra sănătății persoanei. De delimitarea precisă a acestor infracțiuni de faptele care sunt îndreptate împotriva altor valori sociale.

La concret, în denumirile articolelor menționate mai sus, noțiunile „sănătate” și „integritate corporală” sunt utilizate distinct. În acest mod, se creează impresia că cele două noțiuni sunt de același calibru, de același nivel. La fel, se creează impresia că, pe lângă sănătatea persoanei, o altă valoare socială – integritatea corporală a persoanei – suferă atingere în urma săvârșirii infracțiunilor prevăzute la art.151, 152, 156 sau 157 CP RM.

Însă, aceste impresii sunt false. În realitate, între noțiunile „vătămare a sănătății corporale” (nu „vătămare a integrității corporale”) și „vătămare a sănătății” există corelația de tip „parte-întreg”. Sub acest aspect, are dreptate I.V. Polikarpova, când afirmă: „Cauzarea vătămării sănătății constituie fapta ce condiționează dereglarea fie a integrității anatomice a organelor sau țesuturilor, fie a funcțiilor lor fiziologice, ori afecțiuni sau stări patologice care apar datorită unor factori exogeni” [3]. De aici, rezultă că noțiunea de sănătate nu poate fi privită doar sub aspectul său psihic, ea înglobând cu necesitate și aspectul corporal (fizic, somatic).

În același timp, nu putem face abstracție nici de faptul că, urmărind o precizie juridică, trebuie să recunoaștem că integritatea corporală, ca valoare socială distinctă, este lezată în cazul faptelor specificate la alin.(1) și

(2) art.78 „Vătămarea intenționată ușoară a integrității corporale” din Codul contravențional al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 24.10.2008 [4]. Nu și în cazul faptei prevăzute la alin.(3) art.78 din Codul contravențional. Această faptă este prototipul infracțiunii care a fost prevăzută la art.153 CP RM, pentru că se exprimă în „vătămarea intenționată ușoară a integrității corporale care a provocat o dereglare de scurtă durată a sănătății sau o pierdere neînsemnată, dar stabilă, a capacității de muncă”. S-a strecurat o inexactitate și în această formulare: odată ce se provoacă dereglarea sănătății, nu este corect a se afirma că vătămată este o altă valoare socială – integritatea corporală.

Sferele celor două noțiuni – „sănătatea persoanei” și „integritatea corporală a persoanei” – nu se intersectează. Aceste noțiuni sunt complementare. Așa cum există complementaritate între noțiunile „sănătatea persoanei” și „viața persoanei”. Noțiuni care de asemenea nu se intersectează. Din formularea de la alin.(3) art.78 din Codul contravențional se desprinde că, în ipoteza faptelor specificate la alin.(1) și (2) art.78 din Codul contravențional, nu se poate produce o dereglare a sănătății nici măcar de scurtă durată. Însă, sub pragul noțiunii „dereglare de scurtă durată a sănătății” nu mai există o noțiune care să desemneze un alt gen de vătămare a sănătății. În context, este necesar să specificăm că în Partea V „Leziuni corporale fără cauzarea prejudiciului sănătății” din Regulamentul Ministerului Sănătății nr.99/2003 se menționează că din șirul leziunilor corporale ce nu cauzează prejudiciu sănătății fac parte leziunile ce nu generează o dereglare a sănătății sau o incapacitate temporară de muncă.

Așadar, în situația infracțiunilor prevăzute la art.151, 152, 156 și 157 CP RM și a faptei prevăzute la alin.(3) art.78 din Codul contravențional, nu este lezată integritatea corporală, ca valoare socială distinctă de sănătate (inclusiv sub aspect corporal). Pe cale de consecință, formula „vătămare a integrității corporale sau a sănătății” („vătămare a integrității corporale”) din denumirile și/sau dispozițiile normelor sus-menționate trebuie înțeleasă în sensul de „vătămare a sănătății”. De altfel, temeinicia acestei concluzii vine s-o confirme utilizarea de către legiuitor, în dispoziția de la alin.(1) art.151 CP RM, a sintagmei „altă vătămare a sănătății”.

Într-un studiu anterior am relevat cauzele degringoladei terminologice, cu nefaste implicații pentru practică, ce marchează textul normativ al dispozițiilor vizând infracțiunile contra sănătății persoanei [5]. În repetate rânduri, am recomandat legiuitorului efectuarea amendamentelor corespunzătoare [6]. Deocamdată fără efect. De aceea, reiterăm mesajul nostru: este oportună înlocuirea – în textul Codului penal și al alin.(3) art.78 din Codul contravențional – a expresiei „vătămare a integrității corporale sau a sănătății” cu sintagma „vătămare a sănătății”. Considerăm de principiu această recomandare *de lege ferenda*. Implementarea ei va contribui la ridicarea calității înfăptuirii justiției penale. Este adevărat că denumirea unei norme nu se aplică în procesul de calificare. Însă, nu putem trece cu vederea că denumirea normei penale (sau contravenționale) este cea care trebuie să exprime, într-o formulă concentrată, esența juridică a normei date. Esență percepută adecvat de oricare destinatar sau beneficiar al legii penale (sau contravenționale). În concluzie, formularea exactă a denumirii normei are menirea să faciliteze travaliul destinatarului sau al beneficiarului respectiv de a identifica corect norma aplicabilă unei sau altei fapte.

Într-o altă ordine de idei, trebuie să consemnăm că art.151, 152, 156 și 157 CP RM sunt norme de trimitere. Implicit, aceasta rezultă din pct.4 al Hotărârii Plenului nr.7/1978. La fel, în pct.7 al Regulamentului Ministerului Sănătății nr.99/2003 se arată: „Expertiza medico-legală a gravității vătămării corporale este efectuată de către medicul legist în formă de examinare medicală a persoanei, în conformitate cu prezentul Regulament, alte instrucțiuni și indicații metodice în vigoare” [7]. Așadar, Regulamentul Ministerului Sănătății nr.99/2003 este principalul act la care fac trimitere art.151, 152, 156 și 157 CP RM. Act cu al cărui ajutor putem percepe înțelesul noțiunilor utilizate în aceste norme penale.

Luând aceasta în considerație, vom începe analiza noastră propriu-zisă cu examinarea problemelor legate de *latura obiectivă* a infracțiunii prevăzute la art.151 CP RM.

În conformitate cu pct.25 al Regulamentului Ministerului Sănătății nr.99/2003, se stabilesc următoarele grade de gravitate a vătămării integrității corporale sau a sănătății:

- vătămarea gravă;
- vătămarea medie;
- vătămarea ușoară;
- leziunea corporală fără cauzarea prejudiciului sănătății.

În vederea estimării gravității vătămării integrității corporale sau a sănătății, au fost puse la bază următoarele aspecte:

1) aspectul medical: anatomic (caracterul vătămării integrității corporale sau a sănătății; pericolul vătămării pentru viață) și clinic (durata dereglării sănătății; pierderea vederii, auzului, graiului sau a unui alt organ ori încetarea funcționării acestuia; boala psihică; întreruperea sarcinii);

2) aspectul social-economic (gradul de pierdere a capacității de muncă);

3) aspectul estetic (desfigurarea iremediabilă a feței și/sau a regiunilor adiacente).

Dacă ne focalizăm atenția asupra vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății, semnul laturii obiective, care interesează în mod special, îl constituie urmările prejudiciabile. Tocmai acesta este semnul care conferă o fizionomie distinctă infracțiunii date în raport cu alte tipuri de vătămare a integrității corporale sau a sănătății. În acord cu prevederile de la alin.(1) art.151 CP RM, indicatorii (criteriile) vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății sunt:

1) pericolul ei pentru viață;

2) faptul că ea se exprimă în pierderea vederii, auzului, graiului sau a unui alt organ, ori în încetarea funcționării acestuia;

3) faptul că ea se exprimă într-o boală psihică;

4) faptul că ea se exprimă într-o altă vătămare a sănătății, însoțită de pierderea stabilă a cel puțin o treime din capacitatea de muncă;

5) faptul că ea se exprimă în întreruperea sarcinii;

6) faptul că ea se exprimă în desfigurarea iremediabilă a feței și/sau a regiunilor adiacente.

Potrivit pct.22 al Regulamentului Ministerului Sănătății nr.99/2003, pentru determinarea gradului de gravitate a vătămării integrității corporale sau a sănătății este suficientă prezența unuia dintre indicatori (criterii). Într-adevăr, indicatorii enumerați mai sus au un caracter alternativ. Prezența oricăruia din ei este suficientă pentru a califica fapta în baza art.151 CP RM.

Deloc întâmplător, pe primul loc printre indicatorii vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății se menționează pericolul vătămării pentru viață. Aceasta se datorează gradului de pericolitate relativ mai ridicat, în comparație cu vătămarea gravă implicând alți indicatori, care nu se caracterizează prin punerea vieții în pericol. De asemenea, pericolul vătămării pentru viață este cel care cunoaște cel mai mare număr de variații (în Regulamentul Ministerului Sănătății nr.99/2003 aceste variații sunt nominalizate în pct.29-52). În plus, indicatorul analizat se distinge prin frecvența dominantă cu care desemnează cazurile de vătămare gravă a integrității corporale sau a sănătății, semnalate în practică.

Să ne referim doar la câteva dintre cele mai reprezentative astfel de cazuri: *la 14.11.2007, aflându-se în curtea casei nr.12 de pe str. Pruncului, mun. Chișinău, C.I., în urma unui conflict apărut spontan între el și vecinul său, G.I., i-a aplicat ultimului trei lovituri cu un cuțit în abdomen. Prin aceasta, conform raportului de expertiză medico-legală nr.3213/D din 28.11.2007, i-a cauzat vătămare gravă periculoasă pentru viață. Drept urmare, la 8.07.2008, C.I. a fost condamnat conform alin.(1) art.151 CP RM [8]; • la 4.06.2008, aflându-se în stradă în satul Cenac, raionul Cimișlia, Z.A., din cauza relațiilor ostile cu tatăl său, Z.Gh., i-a aplicat ultimului multiple lovituri cu pumnii și picioarele în diferite regiuni ale corpului. În rezultat, lui Z.Gh. i-a fost cauzată vătămare gravă a integrității corporale sau a sănătății. Conform raportului de expertiză medico-legală, aceasta a fost estimată ca periculoasă pentru viață. La 7.06.2008, victima a decedat. La 26.08.2008, Z.A. a fost condamnat în baza alin.(4) art.151 CP RM [9]; • la 5.07.2008, P.A., aflându-se în apropierea casei lui A.M. din satul Hagimus, raionul Căușeni, ghidat de relațiile de ostilitate cu A.M., s-a apropiat de acesta și i-a aplicat multiple lovituri cu pumnii și picioarele în diferite părți ale corpului. Prin aceasta, i-a cauzat vătămare gravă periculoasă pentru viață. La 11.09.2008, P.A. a fost condamnat în baza alin.(1) art.151 CP RM [10]; • la 4.08.2008, G.F., aflându-se pe teritoriul S.A. „Mecanșinomontaj” de pe str. Muncești, mun. Chișinău, în urma unui conflict cu Z.A., i-a aplicat acestuia o lovitură în abdomen cu un cuțit de bucătărie. Victimei i-a fost cauzată vătămare gravă periculoasă pentru viață. La 19.09.2008, G.F. a fost condamnat conform alin.(1) art.151 CP RM [11]; • la 10.10.2007, aflându-se pe unul din podurile de pe traseul Chișinău-Criuleni, în satul Coșernița, raionul Criuleni, B.I. a inițiat un conflict cu B.M. Drept urmare, l-a aruncat pe acesta de pe pod, cauzându-i vătămare gravă periculoasă pentru viață sub formă de fractură închisă transtrohanteriană a femurului stâng cu deplasarea fragmentelor. La 29.01.2008, B.I. a fost condamnat în conformitate cu lit.h) alin.(2) art.151 CP RM [12] etc.*

Când se cauzează vătămare gravă periculoasă pentru viață, atingere se aduce exclusiv relațiilor sociale cu privire la sănătatea persoanei. Pericolul pentru viața persoanei are un caracter doar medical, nu și juridic.

Punem accentul pe aceasta, întrucât în literatura de specialitate au fost exprimate puncte de vedere cu care nu putem fi de acord. De exemplu, A.S. Nikiforov [13], I.A. Ismailov [14] și A.D. Sereda [15] sunt de părere că vătămarea gravă periculoasă pentru viață o putem atesta numai atunci când există legătură cauzală între vătămarea gravă și pericolul pentru viață; nu are importanță momentul în care s-a manifestat pericolul pentru viață – în momentul cauzării vătămării grave sau ulterior.

Bineînțeles, această viziune nu poate avea suport normativ. Or, potrivit pct.27 al Regulamentului Ministerului Sănătății 99/2003, drept periculoase pentru viață sunt considerate vătămările grave ale integrității corporale sau sănătății, care prezintă pericol iminent – imediat, tardiv sau potențial, astfel ca vătămarea să determine moartea, indiferent dacă acest pericol a fost înlăturat printr-un tratament medical sau datorită reactivității individuale a organismului.

Din această prevedere normativă desprindem următoarele concluzii:

1) pericolul pentru viață este o caracteristică a vătămării grave, nu o urmare a vătămării grave. Această caracteristică permite diferențierea în raport cu vătămarea gravă caracterizată prin ceilalți cinci indicatori, care nu implică pericolul pentru viață;

2) este suficient ca vătămarea gravă să fie periculoasă pentru viață în momentul cauzării. Preîntâmpinarea morții, condiționată de anumiți factori (aplicarea promptă a tratamentului medical, reactivitatea individuală ridicată a organismului victimei etc.) nu poate fi luată în considerație în procesul aprecierii pericolului pentru viață al vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății;

3) dacă vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății, în momentul cauzării, nu era periculoasă pentru viață, dar a căpătat o asemenea caracteristică ulterior, rezultă că pe parcurs s-au suprapus anumite circumstanțe suplimentare (de exemplu, infectarea răni). Asemenea circumstanțe nu pot fi imputate celui care a cauzat vătămarea. În acest sens, în pct.11 al Regulamentului Ministerului Sănătății 99/2003 se face referire la agravarea stării de sănătate a victimei din cauza deficiențelor în acordarea asistenței medicale.

Cel de-al doilea indicator al vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății se exprimă în pierderea vederii, auzului, graiului sau a unui alt organ, ori în încetarea funcționării acestuia.

În legătură cu aceasta, un interes deosebit suscită problema identificării soluției juridice corecte în ipoteza lezării unui organ nefuncțional (de exemplu, a unui ochi orb), când ulterior se impune (din considerente medicale) extirparea acestuia. În viziunea unor autori [16], într-o asemenea situație, estimarea gravității vătămării integrității corporale sau a sănătății trebuie să se facă reieșind din durata dereglării sănătății. Cu alte cuvinte, în funcție de numărul de zile necesare înlăturării consecințelor dereglării sănătății, se propune a califica cele săvârșite ca vătămare intenționată – gravă, medie sau ușoară – a integrității corporale sau a sănătății. De altfel, această opinie doctrinară își găsește susținere în pct.55 al Regulamentului Ministerului Sănătății nr.99/2003: „Gradul de gravitate a vătămării în cazul lezării unui ochi orb, ce impune enucleația acestuia, se apreciază în funcție de durata dereglării sănătății”.

Considerăm că această prevedere normativă vine în contradicție cu dispoziția de la alin.(1) art.151 CP RM: „... ori care a provocat pierderea vederii, auzului, graiului sau a unui alt organ, ori (sublinierea ne aparține – n.a.) încetarea funcționării acestuia...”. Nu putem să nu observăm că, datorită folosirii în textul incriminator a conjuncției „sau”, rezultatele vătămătoare sunt enumerate alternativ. Rezultă că indicatorul vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății, pe care îl analizăm, operează în oricare din următoarele situații:

1) pierderea organului, atunci când acesta e distrus în momentul cauzării vătămării grave ori când este extirpat în procesul tratamentului;

2) încetarea funcționării organului (când organul lezat arată, în mod aparent, ca fiind absolut intact).

În prima situație, nu trebuie să ne intereseze dacă victima este în deplină stare de sănătate ori este bolnavă prezentând infirmități congenitale sau dobândite. Suntem nevoiți să reiterăm punctul de vedere, pe care l-am enunțat cu ocazia investigării infracțiunii prevăzute la art.151 CP RM: „Nu are importanță dacă victima avea, sub raportul sănătății corporale, o sănătate desăvârșită sau dacă, dimpotrivă, corpul ei era deja lipsit de anumite părți; după cum nu contează nici dacă victima era pe deplin sănătoasă sau suferea de vreo boală. Este suficient ca sănătatea, așa cum există, să fi fost vătămată prin acțiunea sau inacțiunea făptuitorului” [17]. Este consemnabil că, chiar în Regulamentul Ministerului Sănătății nr.99/2003, în pct.65, se stabilește: „La invalizi incapacitatea generală și permanentă de muncă, generată de vătămarea corporală, se apreciază ca și la persoanele practic sănătoase (sublinierea ne aparține – n.a.), indiferent de invaliditate și grupa acesteia”.

Așadar, persoana, care prezintă o infirmitate congenitală sau dobândită pe parcurs, nu poate fi discriminată în planul ocrotirii sănătății, în raport cu celelalte persoane. Prin dispoziția de la alin.(1) art.151 CP RM legiuitorul

i-a oferit o ocrotire egală. În consecință, intră sub incidența noțiunii „pierderea unui organ” (în sensul art.151 CP RM) lezarea unui organ nefuncțional, când ulterior se impune (din considerente medicale) extirparea acestuia. În această ipoteză, este inadmisibilă aplicarea art.152 CP RM sau a art.78 din Codul contravențional. Eventual, doar la individualizarea pedepsei pentru infracțiunea prevăzută la art.151 CP RM, ca circumstanță atenuantă se poate lua în considerație că infracțiunea a dus la pierderea unui organ nefuncțional. Eventual, deoarece sluirea corpului victimei are, de regulă, repercusiuni mult mai adânci pentru moralul acesteia decât încetarea funcționării unui sau altui organ.

Un alt indicator al vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății îl reprezintă boala psihică.

Atât din prevederile art.151 CP RM, cât și din prevederile Regulamentului Ministerului Sănătății nr.99/2003, rezultă că oricare boală psihică – indiferent de caracterul, evoluția, durata, repercusiunile și profunditatea acesteia – intră sub incidența art.151 CP RM, dacă se află în legătură cauzală cu acțiunea sau inacțiunea de cauzare a vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății.

În literatura de specialitate au fost exprimate poziții, conform cărora trebuie apreciată obiectiv gravitatea bolii psihice; în funcție de gravitatea bolii psihice, prejudiciul adus sănătății trebuie diferențiat în vătămare – gravă, medie sau ușoară – a integrității corporale sau a sănătății [18]. Este adevărat că această viziune se pretează mai bine potențialităților moderne ale științei psihiatrice. Potențialități care și-au găsit realizarea, de exemplu, în completarea Codului penal cu art.23 [19] „Responsabilitatea redusă”. Anume prin astfel de mijloace se poate răspunde mai particularizat unor situații mai specifice.

Însă, viziunea reliefată vine în contradicție cu litera legii. De aceea, *de lege lata*, oricare boală psihică, chiar cu un parcurs facil, este de domeniul vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății. Aplicarea art.152 CP RM sau a art.78 din Codul contravențional ar fi o ilegalitate în ipoteza dată. Acesta este mesajul adresat practicienilor.

Cât privește legiuitorul, îi propunem să-și revadă optica, modificând legea penală într-o asemenea manieră încât gravitatea bolii psihice cauzate să fie corespunzătoare cu gravitatea vătămarilor specificate la art.151, 152 CP RM sau la art.78 din Codul contravențional. Ca modele de inspirație ar putea servi legislațiile unor state: conform art.128 din Codul penal bulgar, vătămarea se consideră gravă dacă dereglarea activității psihice este doar de lungă durată [20]; potrivit art.156 din Codul penal polonez, vătămarea este gravă dacă afecțiunea psihică are un caracter cronic [21]; în conformitate cu art.91 din Codul penal argentinian, vătămarea este gravă dacă boala psihică este posibil sau indubitabil incurabilă [22] etc.

Următorul indicator al vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății îl constituie o altă vătămare a sănătății, care este însoțită de pierderea stabilă a cel puțin o treime din capacitatea de muncă. Se are în vedere vătămarea care nu intră sub incidența nici unui alt indicator al vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății. Important este ca vătămarea să se caracterizeze prin pierderea stabilă a cel puțin o treime din capacitatea de muncă.

În context, provoacă reticență prevederea controversată de la pct.64 al Regulamentului Ministerului Sănătății nr.99/2003: „Pierderea deplină a capacității profesionale de muncă se stabilește în conformitate cu Regulamentul în vigoare numai la necesitate, prin ordonanța organelor de anchetă sau hotărârea judiciară”. Considerăm că și această prevedere vine în dezacord cu dispoziția de la art.151 CP RM. Or, de una singură, incapacitatea profesională de muncă – deplină sau parțială – nu este specificată în calitate de rezultat infracțional nici în art.151 CP RM, nici în oricare altă normă penală sau contravențională. Numai când presupune și o incapacitate generală de muncă, incapacitatea profesională de muncă poate antrena aplicarea art.151, 152 CP RM sau a art.78 din Codul contravențional. În caz contrar, s-ar încălca principiul legalității sub aspectul neadmiterii interpretării extensive defavorabile a legii penale. Aceasta pentru că pierderea capacității profesionale de muncă nu poate fi echivalată cu pierderea capacității generale de muncă. Are dreptate S.V. Rastoropov, când afirmă că pierderea capacității profesionale de muncă nu se înscrie în tiparul vătămării cauzate sănătății; aceasta pentru că nu presupune nici dereglarea integrității anatomice a organelor sau țesuturilor, nici dereglarea funcțiilor lor fiziologice, nici vreo afecțiune sau stare patologică; de exemplu, pianistul, căruia i s-a cauzat fractura degetelor mâinii, poate ulterior să-și restabilească funcția degetelor, însă își pierde pentru totdeauna tehnica de stăpânire deosebită a pianului [23].

În legile penale ale mai multor țări, pierderea deplină a capacității profesionale de muncă se consideră indicator distinct al vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății (de exemplu, în art.111 din Codul penal al Federației Ruse [24], în art.148 din Codul penal bielorus [25], în art.126 din Codul penal azer [26], în art.112 din Codul penal armean [27], în art.103 din Codul penal kazah [28], în art.110 din Codul penal

tadjik [29] etc. Când spunem „distinct”, avem în vedere distinct în primul rând în raport cu indicatorul reprezentat de altă vătămare a sănătății, care este însoțită de pierderea a cel puțin o treime din capacitatea (generală) de muncă. O asemenea poziție constituie la fel un argument împotriva echivalării arbitrare a incapacității profesionale de muncă cu incapacitatea generală de muncă. Deci, în lumina celor evocate de S.V. Rastoropov, nu recomandăm legiuitorului autohton să se ralieze pozițiilor legiuitorilor consemnați mai sus. Nu este necesar ca pierderea capacității profesionale de muncă să fie specificată în dispoziția art.151 CP RM ca indicator al vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății. În schimb, este necesară excluderea pct.64 din Regulamentul Ministerului Sănătății nr.99/2003. De asemenea, este necesar ca în dispoziția de la alin.(1) art.151 CP RM să se facă o precizare: în locul sintagmei „capacitatea de muncă” să fie folosită sintagma „capacitatea generală de muncă”. Aceasta va contribui la eficientizarea actului de aplicare a legii penale. Cât privește cauzarea incapacității profesionale de muncă, aceasta trebuie să țină doar de sfera delictelor civile, antrenând repararea prejudiciului material și moral corespunzător.

Întreruperea sarcinii este un alt indicator al vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății. Acest indicator operează, dacă sunt îndeplinite următoarele trei cerințe: 1) la data săvârșirii faptei victima să fie însărcinată (de aici reiese că victima nu poate fi decât o persoană de sex feminin); 2) să existe o legătură causală între acțiunea sau inacțiunea făptuitorului și întreruperea sarcinii [30]; 3) făptuitorul să conștientizeze că victima este însărcinată; 4) să lipsească consimțământul victimei de a-i fi întreruptă sarcina; în caz contrar, se va aplica art.159 CP RM.

Interes mai mare prezintă cea de-a treia cerință: *de lege lata*, este suficient ca, la momentul săvârșirii faptei, făptuitorul să conștientizeze că victima este însărcinată; dat fiind caracterul intenționat al infracțiunii prevăzute la art.151 CP RM, făptuitorul trebuie să cuprindă cu intenția sa toate semnele laturii obiective a acestei infracțiuni. În acest plan, ne alăturăm opiniei lui A. Ceaikovski: „Conștientizarea posibilității întreruperii sarcinii ca urmare prejudiciabilă este inseparabilă de conștientizarea posibilității că victima este însărcinată; de aceea, nu poate fi imaginată situația când afirmația despre prevederea posibilității întreruperii sarcinii s-ar acorda cu afirmația că făptuitorul nu a conștientizat că victima este însărcinată” [31]. În alți termeni, în contextul indicatorului vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății pe care îl examinăm, nu e suficient ca făptuitorul să cuprindă cu intenția sa urmările prejudiciabile. Mai este necesar ca intenția să-i cuprindă calitatea specială a victimei. Iată de ce, nu-i vom putea incrimina persoanei fapta de la art.151 CP RM, dacă aceasta nu era conștientă de faptul că victima este însărcinată. În astfel de cazuri, în prezența unor condiții care îi atestă imprudența, persoana va putea fi trasă la răspundere conform art.157 CP RM.

Mai sus am menționat că, în acord cu textul incriminator în vigoare, este suficient ca făptuitorul să conștientizeze că victima este însărcinată. Conștientizarea presupune nu doar cunoașterea cu bună-știință, dar și admiterea conștientă că victima este însărcinată. În ipoteza admiterii conștiente, trebuie să fie îndeplinite următoarele cerințe: 1) făptuitorul a remarcat (nu a putut să nu remarce) semnalmintele exterioare ale gravității înainte de săvârșirea acțiunii sau inacțiunii prejudiciabile; 2) în virtutea cerinței de la pct.1), făptuitorul a conștientizat (nu a putut să nu conștientizeze) gravitatea victimei ca una verosimilă în acel caz concret; 3) apreciind starea victimei, caracterul acțiunii/inacțiunii sale și alte circumstanțe relevante, făptuitorul a prevăzut (nu a putut să nu prevadă) întreruperea sarcinii ca urmare verosimilă a acțiunii/inacțiunii sale.

Trebuie să recunoaștem că, sub aspect practic, ar fi extrem de dificil a proba vinovăția făptuitorului în ipoteza admiterii conștiente. Or, trebuie să existe o certitudine că toate cele trei condiții, enumerate mai sus, sunt întrunite cumulativ. De exemplu, în perioada rece a anului, o anumită proeminență în regiunea abdomenului victimei poate fi explicată prin specificul taliei și al vestimentației victimei. Dacă făptuitorul a reușit să remarce și anumite detalii legate de felul cum arăta victima (de exemplu, atunci când tenul este marcat de manifestările de toxicoză), s-ar putea afirma că admitea conștient că victima e însărcinată. Deci, contează și cine este făptuitorul: nivelul cunoștințelor profesionale; specificul ocupațional; experiența de viață etc. Toate acestea, analizate în ansamblu, ne pot oferi răspunsul la întrebarea dacă, la o etapă timpurie a sarcinii victimei, făptuitorul a putut sau nu să admită conștient că victima este însărcinată.

Luând în considerație cele enunțate mai sus, în vederea simplificării practicii de aplicare a legii penale, propunem ca în dispoziția de la alin.(1) art.151 CP RM în locul cuvintelor „care a condus la întreruperea sarcinii” să fie folosită sintagma „care cu bună-știință a condus la întreruperea sarcinii” [32]. Ne alăturăm în acest fel recomandărilor similare, exprimate în doctrina penală [33]. Deloc întâmplător, la lit.e) alin.(2) art.145, lit.b) alin.(2) art.151, lit.c¹) alin.(2) art.152, lit.c) alin.(2) art.164, lit.c) alin.(2) art.166 etc. din Codul penal, în

ipoteza în care victima este o femeie gravidă, se cere ca făptuitorul să manifeste bună-știință. Aceasta pentru a exclude la maxim derapajele spre ilegalitate, pentru a asigura aplicarea răspunderii penale doar când s-au exclus toate îndoielile că făptuitorul nu a putut să nu aibă certitudinea că victima se află într-o stare atât de specifică cum este cea de graviditate.

Ultimul din indicatorii vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății îl constituie desfigurarea iremediabilă a feței și/sau a regiunilor adiacente.

Dacă desfigurarea este remediabilă, ea nu intră sub incidența indicatorului vătămării integrității corporale sau a sănătății, pe care îl analizăm. Aceasta, însă, nu exclude operarea altor indicatori consemnați în art.151 CP RM. La fel, nu se exclude aplicarea art.152 CP RM sau a art.78 din Codul contravențional.

Așa cum se desprinde din pct.61 al Regulamentului Ministerului Sănătății nr.99/2003, desfigurarea feței și/sau a regiunilor adiacente este remediabilă în cazul în care se atestă o reducere considerabilă a gradului de pronunțare a modificărilor morfologice (a cicatricei, a deformației, a dereglării mimicii etc.), pe parcursul timpului sau sub influența mijloacelor de tratament conservativ, nechirurgical; dacă, însă, pentru înlăturarea lezării ori a urmărilor acesteia este necesară o intervenție chirurgicală plastică, lezarea este considerată iremediabilă.

Se impune o întrebare firească: de ce se admite această excepție pentru intervenția chirurgicală plastică? Răspunsul argumentat la această întrebare ni-l oferă S.V. Rastoropov: „În ce privește posibilitatea de efectuare a operației plastice în vederea normalizării aspectului feței, trebuie de menționat că particularitățile acestor operații – condiționate de numărul mare de etape care trebuie parcurse, de existența unor suferințe morale suplimentare, de prezența pericolului pentru sănătatea victimei, precum și de alți factori negativi – nu permit acestor posibilități să influențeze asupra aprecierii desfigurării ca fiind alta decât iremediabilă” [34]. Într-adevăr, ameliorarea, atenuarea sau înlăturarea relativă a consecințelor estetice ale desfigurării iremediabile a feței și/sau a regiunilor adiacente nu poate echivala cu vindecarea victimei. Iar mijloacele artificiale, chirurgicale nu realizează un proces normal, natural și total de vindecare, nu echivalează cu o restabilire integrală a funcției fizionomice a regiunilor anatomice traumatizate. Aceste mijloace reușesc doar să acopere, să camufleze desfigurarea.

În alt context, atragem atenția asupra faptului că constatarea desfigurării feței și/sau a regiunilor adiacente este de competența organului de urmărire penală și a instanței de judecată. În nici un caz a medicului legist. Pe bună dreptate, în pct.61 al Regulamentului Ministerului Sănătății nr.99/2003 se arată: „Medicul legist nu califică vătămarea feței și/sau a regiunilor adiacente drept desfigurare (sluțire), deoarece aceasta, fiind o noțiune cu caracter nemedical, nu ține de competența medicinei. Expertul apreciază numai caracterul leziunii și gradul de gravitate a vătămării corporale în conformitate cu prezentul Regulament, constatând doar dacă acestea sunt sau nu reparabile”.

Cu alte cuvinte, nu se poate lăsa la latitudinea medicului legist să efectueze calificarea juridică a celor săvârșite. Calificarea juridică este (așa cum rezultă din alin.(1) art.113 CP RM) atributul persoanelor care efectuează urmărirea penală și al judecătorului. Ar fi cu totul nepotrivit a lăsa medicilor legiști sarcina rezolvării esenței procesului penal. Din perspectiva dreptului, aceștia sunt experți care au numai menirea de a furniza – celor abilitați cu calificarea juridică a faptelor – informații și elemente tehnice, de strictă specialitate, care să fie coroborate cu întregul material probator și piesele dosarului, pentru a ajuta aceste persoane la corecta caracterizare a faptei. Pe cale de consecință, organul de urmărire penală și instanța de judecată sunt cei care decid:

1) dacă desfigurarea este rezultatul cauzării vătămării integrității corporale sau a sănătății, luându-se ca temei reprezentările adoptate în societate despre estetic;

2) dacă desfigurarea este sau nu iremediabilă, ținându-se cont de raportul expertizei medico-legale.

Spunem „reprezentările adoptate în societate despre estetic”, pentru că doar exemplificativ putem descrie noțiunea de desfigurare, caracterizată prin diversitate faptică surprinzătoare: cicatricele care brăzdează fața; turtirea nasului sau mușcarea acestuia cu alterarea înfățișării; ruperea unei buze sau a pavilionului urechii; urâțirea obrazului ca urmare a cicatrizării unei răni adânci; tăieturi pe frunte și la nivelul buzei; scoaterea unui ochi sau a ambilor ochi (care intră și sub incidența noțiunii „pierderea vederii”) etc.

Cât privește edentația (pierderea dinților), în doctrina penală s-a exprimat părerea că și aceasta ar putea fi considerată exemplu de vătămare gravă a integrității corporale sau a sănătății [35]. Avem rezerve în această privință: în termeni exacti, dinții se află nu pe față, dar în cavitatea bucală. De aceea, în funcție de numărul

necesar de zile de îngrijiri medicale, de numărul și de localizarea dinților pierduți, edentația trebuie să atragă răspunderea conform art.152 CP RM sau art.78 din Codul contravențional.

În general însă, este important ca constatarea desfigurării să se facă strict individualizat, în dependență de cine este victima. În această privință, compare ca edificantă precizarea, făcută în stilul epocii respective de către M.D. Șargorodski: „Cicatricea pe față, care poate desfigura o tânără balerină, în același timp nu poate decât să-l avantajeze pe un subofițer de marină în rezervă” [36]. Nu poate fi exclus cu totul subiectivismul în constatarea desfigurării. E și normal: fiecare persoană, abilitată cu calificarea juridică a faptei, are propriile reprezentări despre estetic. De aceea, în limitele rezonabilului, noțiunea de desfigurare urmează a fi interpretată cât mai restrictiv. Pentru a nu se încălca regula fixată la alin.(2) art.3 CP RM, care interzice interpretarea extensivă defavorabilă a legii penale.

Schimbând registrul, vom menționa că cea mai frecvent săvârșită infracțiune contra sănătății este cea prevăzută la art.152 „Vătămarea intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății” din Codul penal. Astfel, în cele 12 luni ale anului 2008 au fost înregistrate 839 de cazuri când a fost săvârșită această infracțiune (față de 851 de asemenea cazuri înregistrate în 2007). Pentru comparație, în aceeași perioadă au fost înregistrate 365 de cazuri de comitere a vătămării intenționate grave a integrității corporale sau a sănătății (față de 393 de asemenea cazuri înregistrate în 2007) [37].

În șirul vătămărilor integrității corporale sau a sănătății, vătămarea medie ocupă poziția intermediară între vătămarea gravă și cea ușoară. Vătămarea intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății este o infracțiune care se distinge prin anumite particularități. Totodată, multe din semnele obiective și subiective ale acestei infracțiuni prezintă similarități vădite cu infracțiunea prevăzută la art.151 CP RM.

Luând acestea în considerație și având în vedere cele enunțate în dispoziția de la art.152 CP RM, urmările prejudiciabile în contextul infracțiunii examinate comportă următoarele trăsături distinctive:

- 1) lipsa pericolului pentru viață;
- 2) lipsa urmărilor prejudiciabile caracteristice pentru vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății;
- 3) dereglarea îndelungată a sănătății;
- 4) pierderea considerabilă și stabilă a mai puțin de o treime din capacitatea de muncă.

Ultimele două trăsături au un caracter alternativ. De aceea, va avea aceeași forță la calificarea infracțiunii prezența oricăreia din ele, precum și prezența concomitentă a ambelor trăsături. Doar în planul individualizării pedepsei se va lua în considerație atestarea singulară sau concomitentă a trăsăturilor distinctive nr.3 și 4, consemnate mai sus.

În acord cu pct.69 al Regulamentului Ministerului Sănătății nr.99/2003, prin „dereglare îndelungată a sănătății” trebuie de înțeles urmările prejudiciabile determinate nemijlocit de cauzarea vătămării (maladii, dereglări de funcție etc.), care au o durată de peste trei săptămâni (mai mult de 21 de zile).

De exemplu, într-o speță, la 22.02.2007, aflându-se lângă casa nr.17 de pe str. Iazului, mun. Chișinău, G.P., din intenții huliganice, i-a aplicat lui C.S. lovituri cu pumnii și picioarele în diferite părți ale corpului. Conform raportului de expertiză medico-legală nr.591/D din 14.03.2007, victima a suferit fractura claviculei stângi, echimoză și excoriații în masivul facial, care au fost cauzate în rezultatul acțiunii traumatice cu un obiect dur, contondent, cu suprafața de interacțiune limitată. Aceasta duce la dereglarea sănătății de lungă durată, mai mult de 21 de zile, și, în baza acestui criteriu, se califică drept vătămare medie a integrității corporale sau a sănătății. Drept urmare, la 5.12.2007, G.P. a fost condamnat conform lit.e), i) alin.(2) art.152 CP RM [38]; într-un alt caz, • la 1.03.2007, aflându-se în curtea casei nr.31 de pe str. Mateevici, mun. Chișinău, în urma unor neînțelegeri, A.D. i-a aplicat lui I.C. mai multe lovituri în diferite zone ale corpului. Conform raportului de expertiză medico-legală nr.557/D din 17.03.2007, victimei i s-a cauzat fractura închisă a falangei medii a degetului IV de la mâna stângă, echimoză pe mucoasa buzei superioare. Ceea ce duce la dereglarea de lungă durată a sănătății mai mult de 21 de zile. În baza acestui criteriu, urmarea cauzată reprezintă vătămarea medie a integrității corporale sau a sănătății. În rezultat, la 11.04.2008, A.D. a fost condamnat conform alin.(1) art.152 CP RM [39]; într-o altă speță, • la 23.01.2008, aflându-se în casa nr.18 de pe str. Pandurilor, mun. Chișinău, în urma unui conflict inițiat de victima S.D., M.V. i-a aplicat acesteia mai multe lovituri în diferite părți ale corpului. Conform raportului de expertiză medico-legală nr.410 din 28.01.2008, i-a cauzat astfel dereglarea îndelungată a sănătății, pe un termen mai mare de 21 de zile. În consecință, la 24.06.2008, M.V. a fost condamnat în baza alin.(1) art.152 CP RM [40] etc.

În baza celor relatate mai sus, se poate vedea cum se aplică prevederea de la pct.24 al Regulamentului Ministerului Sănătății nr.99/2003: „Gradul de gravitate al vătămărilor corporale după criteriul dereglării sănătății se determină conform timpului necesar pentru restabilirea sănătății, în funcție de volumul și caracterul lezional, care se apreciază în zile”.

Complementară cu noțiunea „dereglarea îndelungată a sănătății” este noțiunea „dereglarea de scurtă durată a sănătății”. În acord cu pct.72 al Regulamentului Ministerului Sănătății nr.99/2003, prin „dereglarea de scurtă durată a sănătății” se înțelege urmările determinate nemijlocit de vătămare, care durează nu mai mult de 21 de zile (trei săptămâni). În ipoteza cauzării dereglării de scurtă durată a sănătății, aplicabil este alin.(3) art.78 „Vătămarea intenționată ușoară a integrității corporale sau a sănătății” din Codul contravențional.

Cealaltă trăsătură distinctivă a vătămării medii a integrității corporale sau a sănătății, care ne interesează, se exprimă în pierderea considerabilă și stabilă a mai puțin de o treime din capacitatea de muncă. După cum reiese din pct.70 al Regulamentului Ministerului Sănătății nr.99/2003, prin „pierdere considerabilă și stabilă a mai puțin de o treime din capacitatea de muncă” se înțelege o pierdere a capacității generale de muncă într-un volum mai mare de 10%, dar nu mai mare de 33% (o treime). În contrast, se va aplica alin.(3) art.78 din Codul contravențional, nu art.152 CP RM, dacă survine pierderea neînsemnată, dar stabilă, a capacității de muncă. În acord cu pct.73 al Regulamentului Ministerului Sănătății nr.99/2003, prin „pierdere neînsemnată, dar stabilă, a capacității de muncă” se are în vedere o pierdere a capacității generale de muncă într-un volum de până la 10%.

Atragem atenția asupra formulării defectuoase, care poate induce în eroare pe cei abilitați cu aplicarea art.152 CP RM și care determină intervenția legiuitorului: „pierderea considerabilă și stabilă a mai puțin de o treime din capacitatea de muncă”. Astfel, se creează falsa impresie că ar mai exista un tip de pierdere stabilă a mai puțin de o treime din capacitatea de muncă, care nu ar avea un caracter considerabil. Iată de ce, în locul formulării contestate, legiuitorul ar trebui să opteze pentru una din următoarele două sintagme adecvate: 1) „pierderea stabilă a mai puțin de o treime din capacitatea de muncă”; 2) „pierderea considerabilă și stabilă a capacității de muncă”.

Privitor la etapele activității infracționale, atât infracțiunea prevăzută la art.151 CP RM, cât și cea prevăzută la art.152 CP RM, sunt susceptibile de pregătire și tentativă.

Cu referire la tentativă, care prezintă un mai pronunțat interes practic, reproducem următoarea speță: *B.G. a fost învinuit de comiterea infracțiunii prevăzute la art.27 și la alin.(1) art.151 CP RM. În fapt, la 5.02.2006, deplasându-se pe str. Mihai Eminescu, or. Călărași, B.G. l-a observat pe S.V. Bănuind că ultimul a încercat anterior în mod repetat să-i deterioreze automobilul, din răzbunare, i-a aplicat o lovitură cu un cuțit de bucătărie. Însă nu și-a realizat, din motive independente de voința sa, intenția de a-i cauza victimei vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății. Aceasta întrucât, în momentul atacului, victima și-a schimbat instinctiv poziția corpului. Aceasta a dus la schimbarea direcției loviturii, producându-se penetrarea lamei cuțitului aproximativ cu 10 cm paralel coastelor în țesuturile moi, și nu în cutia toracică. În rezultat, în mod efectiv, victima a suferit o vătămare ușoară a integrității corporale sau a sănătății [41].*

La această speță poate fi raportat punctul de vedere aparținând lui V.Holban: atunci când intenția a fost îndreptată spre cauzarea unei vătămări mai grave a integrității corporale sau a sănătății, dar de fapt s-a pricinuit o vătămare mai ușoară, acțiunile făptuitorului urmează a fi calificate drept tentativă de vătămare a integrității corporale de acea gravitate, care a fost cuprinsă de intenția lui [42].

La o situație apropiată, dar totuși diferită, se referă I.Oancea: există infracțiune progresivă atunci când, după ce se realizează tentativa, se trece la infracțiunea consumată; se reține, deci, numai infracțiunea consumată, nefiind posibil concursul între cele două forme [43]. Astfel spus, când făptuitorul nu se oprește la etapa tentativei, dorind să realizeze până la capăt intenția de săvârșire a infracțiunilor prevăzute la art.151 sau 152 CP RM, această infracțiune consumată ca și cum absoarbe tentativa de infracțiune. De aceea, nu poate fi conceput concursul dintre tentativa la infracțiunea specificată la art.151 sau 152 CP RM și infracțiunea consumată corespunzătoare. Aceasta pentru că la baza repetării actului de executare exista o intenție unică, atunci când făptuitorul concepe consumarea infracțiunii din mai multe încercări.

Calitativ diferită este ipoteza asupra căreia se pronunță G.Antoniu: „... existența unor încercări repetate cu rezoluții delictuoase distincte poate să conducă la existența unui concurs real de tentative... Unitatea de rezoluție va fi exclusă, dacă una dintre încercări este descoperită de autorități; în acest caz este de presupus că o nouă încercare va însemna o nouă rezoluție delictuoasă. De asemenea, este greu de crezut că va exista o asemenea

rezoluție unică dacă faptele se petrec la o mare distanță de timp" [44]. Așadar, în prezența unor condiții care indică asupra lipsei unității intenției, în cazul infracțiunilor prevăzute la art.151 sau la art. 152 CP RM, nu se exclude concursul dintre două tentative de infracțiune ori dintre tentativa de infracțiune și infracțiunea consumată.

În cele ce urmează ne vom referi la **latura subiectivă** a infracțiunii prevăzute la art.151 CP RM. Nu surprinde că în preambulul Hotărârii Plenului nr.7/1978 se arată: „În unele cazuri, cercetarea superficială a circumstanțelor cauzei și constatarea incorectă a intenției culpabilului, a motivului și scopului infracțiunii condiționează calificarea greșită”. Într-adevăr, dificultățile inerente, care marchează inevitabil determinarea și constatarea juridică a corespunderii exacte între semnele laturii subiective a infracțiunii prevăzute la art.151 CP RM săvârșite și semnele laturii subiective a componentei infracțiunii prevăzute la art.151 CP RM, comportă un potențial ridicat de admitere a erorilor în procesul de calificare a infracțiunii analizate.

Una dintre situațiile care prezintă pericolul cel mai mare de o asemenea natură este cea specificată într-un alt alineat din preambulul la Hotărârea Plenului nr.7/1978: „Uneori, tentativa de omor este calificată drept vătămare gravă a integrității corporale sau a sănătății ...”.

Că este tocmai așa ne demonstrează următoarele cazuri din practica judiciară: *la 30.11.2007, B.T. a fost condamnat în baza alin.(1) art.151 CP RM. În fapt, B.T. se afla în concubinaj cu V.P., locuind împreună cu doi feciori ai acesteia. La 5.06.2007, când cu toții erau în stare de ebrietate, în locuința lui B.T. a apărut un conflict. În momentul când B.T. ieșea din apartament cu scopul de a pleca, V.P. a încercat să-l liniștească. Între timp, pe scara blocului conflictul a degenerat în bătaie între B.T. și E.P., unul dintre feciorii lui V.P. În timpul bătăii, B.T. l-a lovit pe E.P. de câteva ori cu un cuțit. În rezultat, victimei i-a fost cauzată vătămare gravă a integrității corporale sau a sănătății. Procurorul a declarat apel împotriva sentinței, solicitând casarea totală a acesteia, rejudecarea cauzei și pronunțarea unei noi hotărâri prin care B.T. să fie condamnat în baza art.27 și lit.h) alin.(3) art.145 CP RM [45]; · la 21.02.2007, T.I., aflându-se, în stare de ebrietate, în locuința lui I.B., a cerut ca ultimul să meargă cu el pentru a procura o sticlă de votcă. I.B. l-a refuzat și l-a rugat pe T.I. să-i părăsească locuința. În replică, T.I. i-a aplicat o lovitură în față și, după ce I.B. s-a dezechilibrat, i-a aplicat cu cuțitul două lovituri în abdomen. Ca rezultat, I.B. a suferit o vătămare gravă periculoasă pentru viață. Sentința a fost contestată în apel de către procuror, care a solicitat condamnarea lui T.I. în baza art.27 și alin.(1) art.145 CP RM [46].*

Pentru a stabili care poziție este întemeiată, vom reaminti opinia pe care am exprimat-o cu o altă ocazie: „Dacă acțiunile violente au condus la vătămarea integrității corporale sau a sănătății, iar decesul victimei nu s-a produs din cauze independente de voința făptuitorului, atunci cele comise vor forma tentativa de omor (în cazul intenției directe) sau vătămarea intenționată – gravă, medie sau ușoară – a integrității corporale sau a sănătății (în cazul intenției indirecte)” [47]. Sugeram prin aceasta că, în vederea delimitării tentativei de omor de infracțiunea prevăzută la art.151 CP RM (și de alte fapte), este necesar, întâi de toate, în temeiul criteriilor conturate în art.17 CP RM, să se stabilească care anume tip de intenție a manifestat făptuitorul – intenție directă sau intenție indirectă.

În conformitate cu pct.3 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la practica judiciară în cauzele despre omorul premeditat”, nr.9 din 15.11.1993, tentativa de omor este posibilă numai cu o intenție directă [48]. Rezultă că dacă intenția este indirectă, tentativa de omor se exclude. În această situație, dacă survine vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății, calificarea o vom face luând în considerație această urmare realmente survenită. Deci, vom aplica art.151 CP RM, chiar dacă făptuitorul își dădea seama de verosimilitatea producerii morții victimei. Or, în egală măsură, el își dădea seama de verosimilitatea producerii vătămării grave. Contează care urmare s-a produs în mod efectiv.

Dacă intenția făptuitorului a fost directă sau indirectă, ne putem da seama analizând circumstanțele faptice ale celor comise: obiectul vulnerant folosit; zona corpului spre care au fost îndreptate și exercitate actele de violență; intensitatea actelor de violență; gravitatea leziunilor cauzate; comportamentul ante- și postagresional al făptuitorului etc. În cazul unor îndoieli care nu pot fi înlăturate, privind analiza acestor circumstanțe, interpretarea se va face în favoarea făptuitorului. În legătură cu aceasta, prezintă interes următoarea speță: *G.S. și A.I. au fost condamnați pentru tentativă de omor, în baza art.15 și 89 CP RM din 1961. Nici la ancheta preliminară, nici la judecarea cauzei, inculpații n-au mărturisit că au avut intenția de a-l omorî pe I.R. Asemenea date nu au fost obținute nici de la martori. De asemenea, caracterul loviturilor aplicate, precum și localizarea lor nu denotau intenția de a lipsi de viață victima. În acest temei, Colegiul penal al Curții de Apel a Republicii Moldova a considerat că acțiunile inculpaților urmează a fi calificate după urmările care*

au survenit, în baza alin.1 art.95 „Vătămarea intenționată gravă a integrității corporale” din Codul penal din 1961 [49]. Rezultă că numai atunci fapta trebuie calificată ca tentativă de omor, când vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății nu a fost urmată de moartea victimei, însă a fost stabilită intenția directă a făptuitorului de a lipsi de viață victima.

În termeni similari se soluționează problema delimitării tentativei la infracțiunea prevăzută la art.151 CP RM de vătămarea intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății, precum și problema delimitării tentativei la infracțiunea prevăzută la art.152 CP RM de vătămarea intenționată ușoară a integrității corporale.

În alt context, atenția ne-o atrage un anume motiv care poate sta la baza infracțiunilor prevăzute la art.151 sau la art.152 CP RM. Ne referim la intențiile huliganice. Până la intrarea în vigoare, la 24.05.2009, a Legii pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova din 18.12.2008, intențiile huliganice, ca motiv special al infracțiunii, erau prevăzute la lit.f) alin.(2) art.151 și la lit.i) alin.(2) art.152 CP RM. La moment, aceste prevederi sunt abrogate.

Întrebarea care apare este: cum se va califica conform legii în vigoare vătămarea intenționată gravă sau medie având la bază intențiile huliganice?

Într-o publicație anterioară am argumentat că, întotdeauna, intențiile huliganice își găsesc obiectivizare, materializându-se în încălcarea grosolană a ordinii publice sau în cinism ori obrăznicie deosebită [50]. Aceasta ne îndeamnă, în actuala situație, să îmbrățișăm soluția concursului dintre infracțiunea de huliganism (art.287 CP RM), pe de o parte, și una din infracțiunile prevăzute la art.151 sau la art.152 CP RM. Însă ar fi oare legală o asemenea soluție?

Pentru a decide care regulă este aplicabilă – cea a concurenței dintre o parte și un întreg sau cea a concursului dintre huliganism și infracțiunea prevăzută la art.151 sau 152 CP RM – este necesar să comparăm sancțiunile din art.151, 152 și 287 CP RM. Pentru că anume sancțiunile exprimă în esență gradul de pericol social al unei sau altei infracțiuni.

Această comparație denotă că infracțiunea de huliganism nu poate absorbi infracțiunea de vătămare intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății. Ca să nu mai vorbim de imposibilitatea vădită de a absorbi vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății. Înseamnă oare aceasta că soluția trebuie să fie cea a concursului de infracțiuni? Răspunsul ar fi, cu siguranță, afirmativ, dacă nu ar exista o rețineră: utilizarea în dispoziția art.287 CP RM, pentru desemnarea uneia din modalitățile acțiunii adiacente din cadrul infracțiunii de huliganism, a sintagmei „aplicarea violenței”. Or, în situația pe care o examinăm, ce, dacă nu manifestări ale aplicării violenței, sunt vătămarea intenționată – gravă sau medie – a integrității corporale sau a sănătății? Dacă am susține soluția concursului de infracțiuni, ar rezulta că, pentru aceeași aplicare a violenței, făptuitorul va fi tras la răspundere penală de două ori. Ceea ce nu putem accepta.

Nu este plauzibilă nici soluția concurenței dintre o parte și un întreg, nici cea a concursului de infracțiuni. Atunci care?

Considerăm că există o asemenea soluție. Ne-o inspiră caracterul dualist al faptei de huliganism: de a putea fi infracțiune sau contravenție administrativă, în funcție de gradul de pericol social al celor săvârșite. În art.354 din Codul contravențional se prevede răspunderea pentru huliganismul nu prea grav, adică pentru acostarea jignitoare în locuri publice a persoanei, alte acțiuni similare ce încalcă normele morale, tulbură ordinea publică și liniștea persoanei. Astfel, nimic nu ne împiedică să constatăm că, alături de infracțiunea prevăzută la art.151 sau la art.152 CP RM, subzistă fapta specificată la art.354 din Codul contravențional. În acest caz, cele săvârșite se vor califica exact în corespundere cu gradul de pericol social al acțiunilor comise. Nu se va admite nici subestimarea, nici supraestimarea pericolului social.

În final, vom supune cercetării unele aspecte legate de **subiectul** infracțiunilor prevăzute la art.151 sau la art.152 CP RM.

După cum rezultă din art.21 CP RM, persoanele fizice responsabile care, la momentul săvârșirii faptei, au atins vârsta de 14 ani, sunt pasibile de răspundere penală pentru săvârșirea infracțiunilor prevăzute la art.151 și la alin.(2) art.152 CP RM. În aceleași condiții, vârsta minimă a răspunderii penale este de 16 ani în cazul infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.152 CP RM.

Nu este necesar ca subiectul infracțiunii să aibă vreo calitate specială. Nu mai este necesar, odată cu abrogarea, la 18.12.2008, a prevederilor de la lit.a) alin.(2) art.151 și de la lit.c) alin.(2) art.152 CP RM. Aceste prevederi stabileau că, în raport cu victima, făptuitorul trebuie să aibă o anumită calitate specială. Cea de soț (soție) sau rudă apropiată. În Nota informativă la proiectul de Lege pentru modificarea și completarea Codului

penal al Republicii Moldova se explică: „La alin.(2) art.151 CP RM, se exclude agravanta de la lit.a) „asupra soțului (soției) sau unei rude apropiate”, din considerentul că relațiile de familie nu ar trebui să constituie temei de agravare a răspunderii și a pedepsei penale” [51].

E o argumentare prea subțire. Mai ales luând în considerație experiența unor țări, în care funcționează agravantele de genul celor care au fost specificate la lit.a) alin.(2) art.151 și lit.c) alin.(2) art.152 CP RM. Aceste țări sunt: Argentina, Andora, Brazilia, China, Cuba, Marea Britanie, Filipine, Franța, India, Italia, Ungaria, Mexic, Niger, Norvegia, Uruguay etc [52]. Ce este atât de specific în mediul social din Republica Moldova, încât relațiile de familie nu ar trebui să constituie temei de agravare a răspunderii și a pedepsei penale? Și cum rămâne, în context, cu tendința de a incrimina în apropiata perspectivă unele fapte vizând violența domestică? Chiar nu este evidentă legătura dintre acest fenomen și prevederile abrogate, menționate mai sus. Pentru că promovarea incriminării violenței domestice vine într-o vădită contradicție cu eliminarea agravantelor de la lit.a) alin.(2) art.151 și de la lit.c) alin.(2) art.152 CP RM. Probabil, de această dată, argumentele vor fi de tipul că „există o necesitate stringentă, dictată de realitatea socială, în a oferi o protecție penală relațiilor de familie împotriva violenței domestice”. Și atunci, ne putem întreba: există oare o politică penală consecventă de apărare a relațiilor de familie?

Sub un alt aspect legat de analiza subiectului infracțiunilor prevăzute la art.151 și 152 CP RM, vom consemna că participația penală este posibilă sub orice formă: participație preordinată sau participație spontană; participație anterioară sau participație concomitentă; participație înlesnitoare sau participație necesară; participație determinabilă sau participație indeterminabilă; participație simplă sau participație complexă etc.

Conform lit.k) alin.(2) art.151 CP RM, răspunderea se agravează în prezența a două forme legale de participație, nominalizate în art.43 CP RM: grupul criminal organizat sau organizația criminală. Aplicarea acestei agravante exclude (în virtutea prevederii de la alin.(2) art.77 CP RM), reținerea la stabilirea pedepsei a circumstanței agravante specificate la lit.c) alin.(1) art.77 CP RM: „săvârșirea infracțiunii prin orice formă de participație”. Este notabil că în art.152 CP RM nu există o agravantă similară cu cea de la lit.k) alin.(2) art.151 CP RM.

În cazul participației complexe, contribuția participanților se poate concretiza în oricare din formele menționate în art.42 CP RM. În această privință, este relevantă următoarea speță: *la 11.08.2006, G.A. a fost condamnat în baza art.42 și lit.d), h) alin.(2) art.151 CP RM. În fapt, la 12.05.2006, aflându-se, în stare de ebrietate, în casa lui I.C. din or. Otaci, raionul Ocnița, din intenții huliganice, G.A. a instigat o altă persoană să-i aplice lui V.Z. multiple lovituri în diferite părți ale corpului. În rezultat, lui V.Z. i s-a cauzat vătămarea gravă a integrității corporale și a sănătății* [53].

Cu această ocazie, menționăm că, în acord cu criteriile generale de individualizare a pedepsei, la stabilirea pedepsei trebuie luat în considerație rolul juridic concret pe care l-a îndeplinit participantul în cadrul infracțiunilor prevăzute la art.151 sau la art.152 CP RM.

B. Circumstanțele agravante prevăzute la lit.b), c), d) alin.(2) art.151 și la lit.c¹), d), e) alin.(2) art.152 CP RM

a) Săvârșirea vătămării intenționate grave/medii a integrității corporale sau a sănătății cu bună-știință asupra unui minor sau a unei femei gravide ori profitând de starea de neputință cunoscută sau evidentă a victimei, care se datorează vârstei înaintate, bolii, handicapului fizic sau psihic ori altui factor

În conformitate cu art.35 și 36 din Legea Republicii Moldova pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 18.12.2008 [54], alin. (2) art.151 și alin.(2) art. 152 CP RM au fost au fost supuse remanierii. În rezultat, printre altele, la lit.b) alin.(2) art.151 și la lit.c¹) alin.(2) art.152 CP RM, pentru infracțiunile de vătămare intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății și de vătămare intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății, s-a statuat circumstanța agravantă „cu bună-știință asupra unui minor sau a unei femei gravide ori profitând de starea de neputință cunoscută sau evidentă a victimei, care se datorează vârstei înaintate, bolii, handicapului fizic sau psihic ori altui factor”.

De notat că, până la intrarea în vigoare a amendamentului din 18.12.2008, la lit.b) alin.(2) art.151 CP RM se stabilea răspunderea pentru vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății, săvârșită asupra minorului (nu cu bună-știință asupra unui minor). Nu a existat o prevedere normativă în care să se stabilească răspunderea pentru vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății, săvârșită cu bună-știință asupra unei femei gravide ori profitând de starea de neputință cunoscută sau evidentă a victimei, care se datorează vârstei înaintate, bolii, handicapului fizic sau psihic ori altui factor. De asemenea, nu a existat

o dispoziție incriminatoare în care să se stabilească răspunderea pentru vătămarea intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății, săvârșită cu bună-știință asupra unui minor sau a unei femei gravide ori profitând de starea de neputință cunoscută sau evidentă a victimei, care se datorează vârstei înaintate, bolii, handicapului fizic sau psihic ori altui factor.

Putem observa că prevederile de la lit.b) alin.(2) art.151 și de la lit.c¹) alin.(2) art.152 CP RM au același conținut cu cel al dispozițiilor de la lit.e) alin.(2) art.145, lit.c) alin.(2) art.164, lit.c) alin.(2) art.166, lit.c) alin.(2) art.217⁶, lit.c) alin.(2) art.280 etc. din Codul penal. Astfel, scopul respectivului amendament l-a reprezentat uniformizarea terminologiei legii penale, operante în ipoteze similare de influențare asupra victimei având anumite calități speciale.

În Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la practica judiciară în cauzele despre pricinuirea vătămării intenționate a integrității corporale”, nr.7 din 30.10.1978 (în continuare – Hotărârea Plenului nr.7/1978) [55], nu există explicații referitoare la circumstanța agravantă specificată la lit.b) alin.(2) art.151 și la lit.c¹) alin.(2) art.152 CP RM. Pe cale de consecință, în cadrul prezentului studiu ne propunem să suplینim golul respectiv. Vom formula recomandări privind interpretarea și aplicarea dispozițiilor care stabilesc răspunderea pentru vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății / vătămarea intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății, săvârșită cu bună-știință asupra unui minor sau a unei femei gravide ori profitând de starea de neputință cunoscută sau evidentă a victimei, care se datorează vârstei înaintate, bolii, handicapului fizic sau psihic ori altui factor.

Întru realizarea acestui scop, vom examina pe rând cele trei ipoteze vizând respectiva agravantă:

- 1) săvârșirea infracțiunii cu bună-știință asupra unui minor;
- 2) săvârșirea infracțiunii cu bună-știință asupra unei femei gravide;
- 3) săvârșirea infracțiunii profitând de starea de neputință cunoscută sau evidentă a victimei, care se datorează vârstei înaintate, bolii, handicapului fizic sau psihic ori altui factor.

✓ La săvârșirea vătămării intenționate grave a integrității corporale sau a sănătății asupra minorului (lit.b) alin.(2) art.151 CP RM, în varianta dinaintea amendamentului din 18.12.2008), se referă spețele următoare: la 10.02.2007, aproximativ la ora 21.30, aflându-se, în stare de ebrietate, la discotecă în satul Căpriană, raionul Strășeni, B.M. s-a apropiat de F.I. și i-a cerut o țigară. Primind refuz, B.M. a inițiat o ceartă cu F.I., curmată de C.V. Ulterior, aproximativ la ora 22.00, F.I., T.Șt. și D.V., despre care făptuitorul știa cu certitudine că sunt minori, se întorceau acasă. A plecat în urma lor. Lângă ocolul silvic, a inițiat cu cei trei o ceartă. Între făptuitor și F.I. cu T.Șt. s-a produs o altercație. În cadrul acesteia, B.M. i-a aplicat lui T.Șt. o lovitură cu cuțitul în brațul stâng, cauzându-i o vătămare gravă periculoasă pentru viață. Apoi i-a aplicat lui F.I. trei lovituri cu același cuțit, cauzându-i o vătămare ușoară [56]; • la 24.07.2007, aproximativ la ora 16.30, aflându-se în garajul gospodăriei sale de pe str. Cantonului, mun. Chișinău, dispunând de o armă pneumatică de modelul „Slavia 620”, F.C. a îndreptat intenționat arma în direcția lui T.V., spunându-i să ridice mâinile sus. Apoi a îndreptat arma în direcția minorului P.M., efectuând o împușcătură în direcția acestuia. În rezultat, i-a cauzat o vătămare gravă [57]; • la 04.08.2005, la ora 15.45, aflându-se în locuința sa din satul Băcioi, mun. Chișinău, C.A. i-a aplicat minorului S.S. o lovitură cu mâna peste față, după care l-a aruncat la podea. Drept urmare, lovindu-se la cap, victima și-a pierdut cunoștința. Lui S.S. i-a fost cauzată o traumă cerebrală închisă, manifestată prin contuzia cerebrală de gradul doi, fractura osului parieto-occipitală dreapta, hematom subaponeurotic occipital. Conform raportului de expertiză medico-legală, acestea au fost considerate vătămare gravă periculoasă pentru viață [58].

În acord cu legea penală în vigoare, pentru a fi operantă circumstanța agravantă prevăzută la lit.b) alin.(2) art.151 și la lit.c¹) alin.(2) art.152 CP RM, este necesară îndeplinirea cumulativă a două condiții: 1) victima să fie un minor; 2) făptuitorul să manifeste bună-știință în privința calității de minor a victimei.

Astfel, înainte de toate, la momentul săvârșirii infracțiunii, victima trebuie să nu aibă împlinită vârsta de 18 ani. Folosind termenul „minor”, legiuitorul nu a intenționat să facă vreo deosebire în raport cu vârsta sau cu discernământul victimei. Totuși, aceste împrejurări trebuie luate în calcul la individualizarea pedepsei.

Cât privește cea de-a doua condiție nominalizată mai sus, S.V. Rastoropov consideră, pe bună dreptate, că, în cazul infracțiunilor contra sănătății persoanei, tocmai stabilirea înțelesului noțiunii „cu bună-știință” – în legătură cu calitatea specială a victimei de a fi minor (sau femeie gravidă) – reprezintă una dintre chestiunile cele mai dificile [59].

În acest context, vom menționa că, pentru ca făptuitorului să-i fie imputabilă răspunderea agravată, acesta trebuie să fi avut cunoștință în concret despre minoratul victimei (din surse documentare, datorită unor relații

de familie sau de amicitie, datorită faptului că vârsta de până la 18 ani era evidentă etc.). Sub acest aspect, vinovăția făptuitorului trebuie dovedită în concret, nefiind suficientă simpla prezumție că făptuitorul a pre-văzut că victima ar putea fi minoră. Dacă făptuitorul nu știa despre minoratul victimei în genere, răspunderea penală la fel nu-i poate fi agravată în baza lit.b) alin.(2) art.151 sau lit.c¹) alin.(2) art.152 CP RM.

În context, prezintă interes următorul exemplu din practica judiciară: *în noaptea din 09.07.2006, aflându-se, în stare de ebrietate, într-o casă de pe str. Zamfir Arbore, mun. Chișinău, A.I. i-a aplicat cu un cuțit de bucătărie minorului Gh.V. o lovitură în abdomen. În rezultat, i-a cauzat o vătămare gravă. Împotriva sentinței de condamnare în baza lit.b) alin.(2) art.151 CP RM, inculpatul A.I. a declarat apel. Acesta a solicitat casarea sentinței, din motiv că este prea aspră. Prin decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău, apelul inculpatului a fost admis parțial, cu casarea sentinței și pronunțarea unei noi hotărâri, prin care A.I. a fost recunoscut vinovat de comiterea infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.151 CP RM. Instanța de apel a concluzionat: fapta lui A.I. a fost recalificată, deoarece nici la urmărirea penală, nici în ședința instanței de fond și a celei de apel nu au fost prezentate probe că inculpatul cunoștea vârsta victimei. Cei doi nu s-au cunoscut până la momentul săvârșirii infracțiunii. Mai mult, după o zi de la săvârșirea infracțiunii, victima a împlinit vârsta de 18 ani [60].*

Analiza acestui caz arată că vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății / vătămarea intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății, săvârșită cu bună-știință asupra unui minor, conferă caracter agravat infracțiunii numai dacă făptuitorul a cunoscut efectiv vârsta de minorat a victimei. În cazul în care făptuitorul nu a cunoscut acest aspect, circumstanța agravantă examinată nu poate fi reținută la calificare. În aceste condiții, simpla bănuială că victima ar fi minoră, chiar adusă la cunoștință făptuitorului, nu înseamnă decât un dubiu asupra existenței acestei agravante. Iar dubiul nu poate fi interpretat decât în favoarea făptuitorului. Deci, se prezintă ca absolut întemeiată recalificarea faptei lui A.I. în baza alin.(1) art.151 CP RM.

Totodată, să nu uităm că, în urma amendamentului de la 18.12.2008, prevederea de la lit.b) alin.(2) art.151 CP RM a suferit anumite modificări: formularea „săvârșită asupra minorului” a fost substituită prin formularea „săvârșită cu bună-știință asupra unui minor”. Considerăm că nu este o simplă schimbare de decor. Nu mai este suficientă cunoașterea minoratului victimei. A devenit necesară manifestarea bunei-științe în raport cu cunoașterea acestei împrejurări.

În doctrina penală nu s-a ajuns la un numitor comun privind înțelesul noțiunii „cu bună-știință”. Astfel, s-au profilat următoarele trei poziții:

1) „cu bună-știință” înseamnă că făptuitorul conștientizează semnificația socială a faptei pe care o săvârșește [61];

2) „cu bună-știință” înseamnă că făptuitorul cunoaște calitatea specială a victimei [62];

3) „cu bună-știință” înseamnă că făptuitorul cunoaște cu certitudine calitatea specială a victimei [63].

Optăm pentru ultima variantă de interpretare, cea mai restrictivă. Argumentele de rigoare le-am prezentat într-o publicație anterioară [64]. Un argument în plus ar fi că, dacă n-am susține această ultimă variantă de interpretare, am recunoaște implicit că este nul efectul substituirii formulării „săvârșită asupra minorului” prin formularea „săvârșită cu bună-știință asupra unui minor”. Ar însemna că noțiunea „cu bună-știință” este una lipsită de conținut.

În consecință, în ipoteza săvârșirii vătămării intenționate grave a integrității corporale sau a sănătății / vătămării intenționate medii a integrității corporale sau a sănătății, cu bună-știință asupra unui minor, sintagma „cu bună-știință” denotă că, la momentul săvârșirii faptei, făptuitorul cunoștea cu certitudine despre minoratul victimei.

Dintr-o altă perspectivă, consemnăm că în doctrina penală art.27 + lit.b) alin.(2) art.151 / lit.c¹) alin.(2) art.152 CP RM este soluția de calificare în cazul în care făptuitorul a considerat eronat că săvârșește infracțiunea asupra unui minor.

Aceasta întrucât urmarea care se produce este nu cea pe care și-a dorit-o făptuitorul. Făptuitorul a dorit să se producă nu vătămarea gravă/medie a unei persoane oarecare, dar anume a unui minor. Și doar din cauze independente de voința făptuitorului s-a produs vătămarea gravă/medie a unei persoane oarecare. Nu a unui minor. Această eroare cu privire la calitatea agravantă a victimei nu o putem ignora. Pentru că, altfel, implicit, s-ar recunoaște că latura subiectivă, ca element constitutiv al infracțiunii, nu are nici o importanță la calificare.

Putem vedea că nu și-a produs efectul, din cauze independente de voința făptuitorului, acțiunea acestuia în parametrii pe care i-a conceput. Or, intenția făptuitorului a fost îndreptată spre săvârșirea vătămării inten-

ționate grave a integrității corporale sau a sănătății / vătămării intenționate medii a integrității corporale sau a sănătății în prezența unei circumstanțe agravante. Nu a unei vătămării intenționate grave a integrității corporale sau a sănătății / vătămării intenționate medii a integrității corporale sau a sănătății în formă neagravată.

✓ Săvârșirea *vătămării intenționate grave a integrității corporale sau a sănătății / vătămării intenționate medii a integrității corporale sau a sănătății cu bună-știință asupra femeii gravide*, ca ipoteză distinctă a circumstanței agravante specificate la lit.b) alin.(2) art.151 și la lit.c¹) alin.(2) art.152 CP RM, presupune îndeplinirea cumulativă a două condiții: 1) victima să fie o femeie gravidă și 2) făptuitorul să manifeste bună-știință în privința faptului că victima se află în această stare.

Deci, înainte de toate, la momentul săvârșirii faptei, victima infracțiunii trebuie să aibă calitatea specială de femeie gravidă. Se consideră gravidă femeia din momentul concepției până la momentul începerii nașterii. Pentru calificarea infracțiunii nu este relevantă împrejurarea dacă victima intenționa să ducă sarcina până la naștere sau dacă intenționa să întrerupă artificial sarcina. La fel, nu importă dacă graviditatea are o cauză naturală sau una artificială (fecundarea artificială sau implantarea embrionului). De asemenea, nu contează nici vârsta sarcinii, nici gradul de viabilitate a produsului de concepție. Nu influențează asupra calificării nici dacă, în rezultatul omorului femeii gravide, a fost sau nu distrus produsul de concepție. Toate aceste împrejurări pot fi luate în considerație doar la individualizarea pedepsei.

La interpretarea noțiunii „cu bună-știință” și la calificarea erorii cu privire la calitatea agravantă a victimei sunt aplicabile explicațiile oferite cu prilejul analizei ipotezei de săvârșire a vătămării intenționate grave a integrității corporale sau a sănătății / vătămării intenționate medii a integrității corporale sau a sănătății cu bună-știință asupra unui minor, cu deosebirile de rigoare.

În esență, în contextul săvârșirii vătămării intenționate grave a integrității corporale sau a sănătății / vătămării intenționate medii a integrității corporale sau a sănătății cu bună-știință asupra unei femei gravide, sintagma „cu bună-știință” denotă că, la momentul săvârșirii faptei, făptuitorul cunoștea cu certitudine despre starea de graviditate a victimei. De asemenea, consemnăm că art.27 + lit.b) alin.(2) art.151 / lit.c¹) alin.(2) art.152 CP RM este soluția de calificare în cazul în care făptuitorul a considerat eronat că săvârșește infracțiunea asupra unei femei gravide.

Sub un alt aspect, este posibil ca făptuitorul să aibă o reprezentare eronată asupra identității femeii gravide, ca victimă vizată. Iar victima efectivă să fie de asemenea o femeie gravidă. Într-o asemenea ipoteză, răspunderea se va aplica în conformitate cu lit.b) alin.(2) art.151 / lit.c¹) alin.(2) art.152 CP RM. Cu alte cuvinte, se va reține vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății / vătămarea intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății, săvârșită cu bună-știință asupra femeii gravide, în formă consumată. Aceasta din moment ce, la calificare, nu contează identitatea victimei. Se ia în considerație calitatea agravantă a acesteia. În ipoteza descrisă, au această calitate atât victima vizată, cât și victima efectivă. Deci, nu avem temeieri să afirmăm că, din cauze independente de voința făptuitorului, infracțiunea nu și-ar fi produs efectul. Efectul, urmărit de făptuitor s-a produs: a fost cauzată vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății / vătămarea intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății unei femei gravide. Că identitatea acesteia este alta decât cea a victimei vizate, este absolut irelevant sub aspectul răspunderii penale. Pentru că această împrejurare depășește tiparul fixat în dispoziția de la lit.b) alin.(2) art.151 / lit.c¹) alin.(2) art.152 CP RM.

✓ În continuare, ne vom referi la cea de-a treia ipoteză a circumstanței agravante prevăzute la lit.b) alin.(2) art.151 / lit.c¹) alin.(2) art. 52 CP RM: *săvârșirea infracțiunii profitând de starea de neputință cunoscută sau evidentă a victimei, care se datorează vârstei înaintate, bolii, handicapului fizic sau psihic ori altui factor*.

Această ipoteză presupune îndeplinirea cumulativă în principal a două condiții: 1) victima să se afle într-o stare de neputință și 2) făptuitorul să profite de această stare pentru a săvârși vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății / vătămarea intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății.

Vizavi de prima condiție, prin „stare de neputință” înțelegem incapacitatea victimei de a se apăra din cauza nefuncționării totale sau parțiale a conștiinței ori a stării sale fizice sau psihice precare.

După cum rezultă din dispoziția de la lit.b) alin.(2) art.151 / lit.c¹) alin.(2) art.152 CP RM, starea fizică sau psihică precară a victimei o reprezintă boala, handicapul fizic sau psihic, alți factori (de exemplu, în unele cazuri, starea de ebrietate). De asemenea, la alți asemenea factori cauzali se pot raporta vârsta înaintată, vârsta fragedă, nefuncționarea totală sau parțială a conștiinței (de exemplu, somnul). În toate asemenea cazuri, important este ca victima, aflându-se în această stare, să nu aibă putința de a se apăra împotriva făptuitorului.

În altă ordine de idei, pentru atestarea stării de neputință a victimei nu are însemnătate cine a creat respectiva stare: făptuitorul, victima însăși, o terță persoană. Totuși, trebuie de accentuat următoarele: dacă făptui-

torul – care a plănuț din timp să-i cauzeze victimei vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății / vătămarea intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății – o aduce în stare de neputință (pe calea imobilizării prin legare, aplicării loviturilor etc.), această aducere în stare de neputință reprezintă metoda de săvârșire a infracțiunii specificate la art.151 sau la art.152 CP RM, fără a constitui temei de agravare a răspunderii penale. În acest fel, comiterea de către făptuitor a unor acte de natură a pune victima în imposibilitatea de a se apăra poate avea semnificația unor acte de pregătire sau de executare a infracțiunii specificate la art.151 sau la art.152 CP RM, care sunt absorbite în infracțiunea consumată.

Răspunderea penală ar trebui agravată numai dacă făptuitorul profită de starea de neputință a victimei, care nu se datorează acțiunilor făptuitorului. În alți termeni, când starea de neputință o creează făptuitorul, este obligatoriu ca intenția de a crea această stare să fie preexistentă și independentă de intenția aceluiași făptuitor de a săvârși infracțiunea profitând de starea de neputință a victimei. Rezultă că nu trebuie să se rețină la calificarea infracțiunii specificate la art.151 sau la art.152 CP RM săvârșirea acesteia profitând de starea de neputință a victimei, dacă sunt îndeplinite cumulativ următoarele două condiții:

- 1) starea de neputință nu este preexistentă executării infracțiunii;
- 2) starea de neputință este consecința acțiunilor făptuitorului.

O altă problemă nelipsită de interes în contextul examinat (acel că starea de neputință nu trebuie să nu fie preexistentă executării infracțiunii), este cea a (in)oportunității calificării în baza art.163 CP RM, în cazul în care se săvârșește vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății / vătămarea intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății.

Practica judiciară nu este unitară în această privință. Astfel, în *Decizia Colegiului penal al Judecătorei Supreme a RSS Moldovenești nr.2c-808/88 din 26.04.1988 se arată că, în cazul în care făptuitorul a dorit survenirea urmărilor grave, acțiunile lui urmează a fi calificate ca vătămare intenționată gravă a integrității corporale; nu se cere o calificare suplimentară pentru lăsarea în primejdie* [65].

Într-un alt caz, soluția de calificare este calitativ diferită: *prin sentința din 13.02.2006, M.I., C.I. și D.N. au fost condamnați în baza alin.(4) art.151 și în baza lit.b) alin.(2) art.163 CP RM. Cei trei au fost declarați vinovați pentru că, la 31.10.2005, între orele 20 și 21, aflându-se în satul Saharna Veche, raionul Rezina, au inițiat un conflict cu D.U., care ulterior e evoluat în bătaie. Toți trei au lovit victima de mai multe ori cu pumnii, picioarele și capul în diferite părți ale corpului. În rezultat, i s-a cauzat o vătămare gravă periculoasă pentru viață. După aceasta, știind cu certitudine că D.U. se află într-o stare periculoasă pentru viață, fiind lipsit de posibilitatea de a lua măsuri de autoconservare, făptuitorii au lăsat intenționat victima la locul săvârșirii infracțiunii. După o oră și jumătate victima a fost găsită și spitalizată. La 05.11.2005 victima a decedat în spitalul din or. Rezina.*

Sentința a fost atacată cu apeluri de către toți inculpații. Prin decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 05.07.2006, apelurile au fost admise, sentința atacată a fost casată și s-a pronunțat o nouă hotărâre. Conform acesteia, M.I. a fost condamnat în baza alin.(4) art.151 CP RM și achitat în baza lit.b) alin.(2) art.163 CP RM, din lipsa în acțiunile lui a elementelor constitutive ale infracțiunii. Totodată, C.I. și D.N. au fost achitați de săvârșirea infracțiunii prevăzute la alin.(4) art.151 CP RM, din lipsa în acțiunile lor a elementelor constitutive ale infracțiunii, și condamnați în baza lit.b) alin. (2) art.163 CP RM.

Hotărârile judecătorești au fost atacate cu recurs ordinar de către procuror. Acesta a solicitat casarea deciziei și rejudecarea cauzei de către instanța de apel, motivând că instanța de apel l-a achitat ilegal pe M.I. în baza lit.b) alin.(2) art.163 CP RM. Prin decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 27.02.2007, recursul procurorului a fost admis. A fost casată decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 05.07.2006 și menținută sentința din 13.02.2006 [66].

Considerăm că nu este oportună calificarea suplimentară potrivit lit.b) alin.(2) art.163 CP RM, odată ce s-a reținut în sarcina făptuitorului săvârșirea infracțiunii prevăzute la alin.(4) art.151 CP RM. În această privință, are dreptate V.Stati: „Ar fi cu totul exagerat ca subiectul infracțiunii, ce implică violență, să fie tras la răspundere pentru atitudinea lui intimă față de rezultatul infracțiunii sale, precum și pentru nedorința de a preîntâmpina urmările prejudiciabile ale infracțiunii respective. Aceasta ar însemna nu altceva decât aplicarea răspunderii de două ori pentru aceeași faptă. Or, făptuitorul pune victima într-o situație periculoasă pentru viață chiar prin infracțiunea sa, infracțiune ce implică violență... Odată ce făptuitorul e sancționat pentru violență, este inacceptabil să fie sancționat pentru aceea că nu a prevenit efectele acestei violențe” [67]. Astfel, se prezintă ca excedentară calificarea suplimentară conform art.163 CP RM, dacă victimei vătămării intenționate grave a

integrității corporale sau a sănătății / vătămării intenționate medii a integrității corporale sau a sănătății nu i se acordă ajutor de către subiectul acestei infracțiuni, atunci când victima se află într-o stare periculoasă pentru viață și este lipsită de posibilitatea de a se salva.

Un alt aspect, legat de analiza celei de-a treia ipoteze a circumstanței agravante prevăzute la lit.b) alin.(2) art.151 / lit.c¹) alin.(2) art.152 CP RM îl reprezintă oportunitatea considerării somnului ca expresie a stării de neputință a victimei.

În context, vom supune examinării speța următoare: *prin sentința din 15.10.2008, C.Gh. a fost condamnat în baza lit.h) alin.(2) art.151 și alin.(2) art.179 CP RM. Astfel, la 31.05.2008, în jurul orei 05.00, fără consimțământul lui C.A., făptuitorul a pătruns pe terenul privat aferent casei aparținând lui C.A., din satul Chetrosu, raionul Drochia. A stricat geamul de la ușa de intrare în casă, a descuiat pe dinăuntru lacătul cu cheile ce atârnav în acesta, după care a pătruns în casă. În timp ce C.A. dormea, i-a aplicat lovituri cu un picior de scaun în diferite părți ale corpului. În rezultat, victima a suferit o vătămare gravă [68]. Este adevărat, că, la momentul săvârșirii faptei de către C.Gh., legea penală nu stabilea răspundere agravată pentru vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății, săvârșită profitând de starea de neputință cunoscută sau evidentă a victimei, care se datorează vârstei înaintate, bolii, handicapului fizic sau psihic ori altui factor. Însă, dacă o asemenea faptă ar fi comisă acum, la calificare ar trebui să se rețină și circumstanța agravantă specificată la lit.b) alin.(2) art.151 CP RM.*

Considerăm că, în comparație cu alte manifestări ale stării de neputință, somnul are o potențialitate mai pregnantă de a fi raportat la starea de neputință. Somnul este suficient să denote de unul singur lipsa de putință a victimei de a se apăra împotriva făptuitorului, de a-i opune rezistență. Nu sunt necesare circumstanțe suplimentare, care să confirme că cel aflat în stare de somn se află în stare de neputință. Or, în timpul somnului, conștiința și voința persoanei sunt deconectate. De aceea, persoana care doarme nu poate să reacționeze la fel de adecvat la realitatea înconjurătoare, ca și atunci când e trează. Săvârșirea vătămării intenționate grave a integrității corporale sau a sănătății / vătămării intenționate medii a integrității corporale sau a sănătății asupra unei persoane care doarme trebuie recunoscută, fără rezerve, ca fiind săvârșită cu profitarea de starea de neputință a victimei.

Mai sus am consemnat că cea de-a treia ipoteză a agravantei specificate la lit.b) alin.(2) art.151 / lit.c¹) alin.(2) art.152 CP RM presupune îndeplinirea cumulativă în principal a două condiții: 1) victima să se afle într-o stare de neputință și 2) făptuitorul să profite de această stare pentru a săvârși infracțiunea.

Referitor la condiția a doua, făptuitorul profită de starea de neputință a victimei pentru a săvârși infracțiunea, dacă: 1) cunoaște, la momentul săvârșirii faptei, că victima se află într-o stare de neputință; 2) se folosește de împrejurarea dată tocmai întru a executa fapta de vătămare intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății / vătămare intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății.

În formula de la lit.b) alin.(2) art.151 / lit.c¹) alin.(2) art.152 CP RM se cere ca starea de neputință a victimei să fie cunoscută de făptuitor sau evidentă pentru acesta. Astfel, circumstanța agravantă analizată (în ipoteza săvârșirii infracțiunii profitând de starea de neputință a victimei) nu operează, dacă, la momentul săvârșirii infracțiunii, făptuitorul nu a știut că victima se află în stare de neputință. Aceasta pentru că nu există vinovăție în privința acestei circumstanțe.

Tot așa, nu se va putea reține circumstanța agravantă de la lit.b) alin.(2) art.151 / lit.c¹) alin.(2) art.152 CP RM (în ipoteza săvârșirii infracțiunii profitând de starea de neputință a victimei), în cazul în care făptuitorul a cunoscut starea de neputință a victimei, dar, datorită procedurii concret de săvârșire a infracțiunii, la care a recurs, nu s-a folosit de această stare. În această situație, făptuitorul ca și cum trece cu vederea că victima se află în stare de neputință. El nu dorește să-și ușureze de o asemenea manieră săvârșirea infracțiunii, deși avea posibilitatea reală să o facă.

b) Săvârșirea vătămării intenționate grave/medii a integrității corporale sau a sănătății asupra unei persoane în legătură cu îndeplinirea de către ea a obligațiilor de serviciu sau obștești

În continuarea studiului de față, ne vom referi la săvârșirea infracțiunii asupra unei persoane în legătură cu îndeplinirea de către ea a obligațiilor de serviciu sau obștești, circumstanță agravantă specificată la lit.c) alin.(2) art.151 / lit.d) alin.(2) art.152 CP RM. În această ipoteză, în plan secundar, se aduce atingere relațiilor sociale cu privire la îndeplinirea normală a obligațiilor de serviciu sau obștești ale persoanelor investite cu o anumită autoritate sau responsabilitate, ca parte componentă a ordinii de drept instituite. Aceasta justifică agravarea răspunderii penale pentru vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății /

vătămarea intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății, săvârșită în prezența agravantei stabilite la lit.c) alin.(2) art.151 / lit.d) alin.(2) art.152 CP RM.

Astfel, de exemplu, prezența circumstanței agravante analizate a fost atestată în cazul următor: *B.V. a fost învinuit de săvârșirea infracțiunii prevăzute la lit.d) alin.(2) art.152 CP RM. La 10.12.2006, aproximativ la ora 00.30, aflându-se în stare de ebrietate, B.V. a fost reținut în fața Primăriei satului Pepeni, raionul Sângerei, de către inspectorul secției poliției criminale a CPR Sângerei, Ș.O., în legătură cu comiterea unei contravenții administrative. Pentru aceasta, B.V. i-a aplicat intenționat lui Ș.O. lovituri, provocându-i o vătămare medie* [69].

Trebuie de menționat că circumstanța agravantă analizată nu este una de factură nouă. În parametri similari ea a fost stabilită și în alin.(2) art.95 „Vătămarea intenționată gravă a integrității corporale”, și în alin.(2) art.96 „Vătămarea intenționată mai puțin gravă a integrității corporale” din Codul penal din 1961. Cu toate acestea, în Hotărârea Plenului nr.7/1978 nu există explicații vizând săvârșirea infracțiunilor corespunzătoare asupra unei persoane în legătură cu îndeplinirea de către ea a obligațiilor de serviciu sau obștești. În schimb, există asemenea explicații în Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la practica judiciară în cauzele despre omorul premeditat”, nr.9 din 15.11.1993 (în continuare – Hotărârea Plenului nr.9/1993) [70].

La concret, în pct.12 al Hotărârii Plenului nr.9/1993 se indică: „Sub noțiunea de îndeplinire a îndatoririlor de serviciu se subînțelege acțiunile oricărei persoane, care se referă la funcțiile ei de serviciu, ce reies din contractul de muncă cu întreprinderile și organizațiile de stat, cooperatiste sau altele, înregistrate în modul stabilit”. Astfel, rezultă următoarele caracteristici ale persoanei care își îndeplinește obligațiile de serviciu: 1) este o persoană care activează în cadrul unei întreprinderi, instituții sau organizații, înregistrate în modul stabilit, indiferent de tipul de proprietate sau de forma juridică de organizare a acesteia; 2) este parte la contractul individual de muncă.

Vom fi în prezența erorii cu privire la calitatea agravantă a victimei în acel caz când făptuitorul are o reprezentare greșită cu privire la calitatea victimei de a fi persoană care își îndeplinește obligațiile de serviciu (de exemplu, atunci când făptuitorul nu cunoaște despre activitatea fără înregistrare sau despre încetarea existenței întreprinderii, instituției sau organizației, în cadrul căreia activează victima). În această ipoteză, calificarea se va face conform art.27 și lit.c) alin.(2) art.151 / lit.d) alin.(2) art.152 CP RM. Într-o asemenea ipoteză, în plan obiectiv, nu există o legătură dintre infracțiune și îndeplinirea de către victimă a obligațiilor de serviciu. Doar în reprezentarea subiectivă a făptuitorului este înregistrată sau continuă să activeze întreprinderea, instituția sau organizația în cadrul căreia activează victima.

În altă privință, pentru calificare nu contează tipul de proprietate sau forma juridică de organizare a întreprinderii, instituției sau organizației, în cadrul căreia victima își îndeplinește obligațiile de serviciu. Astfel, victima poate reprezenta: 1) persoana juridică de drept public sau persoana juridică de drept privat; 2) organizația comercială (societatea cu răspundere limitată, societatea pe acțiuni etc.); cooperativa; întreprinderea de stat sau întreprinderea municipală; organizația necomercială.

Mai sus am menționat că cea de-a doua caracteristică a persoanei, care își îndeplinește obligațiile de serviciu, constă în faptul că această persoană este parte la contractul individual de muncă.

Trebuie de menționat că îndeplinesc obligațiile de serviciu, inclusiv, salariații din aparatul asociațiilor obștești, religioase, sindicale, patronale, al fundațiilor, partidelor și altor organizații necomerciale care folosesc munca salariată. Asemenea persoane își îndeplinesc obligațiile de serviciu atunci când apar în postura de exponenți ai aparatului organizațiilor necomerciale. Atunci când apar în postura de membri oarecare ai organizațiilor necomerciale, astfel de persoane pot să-și îndeplinească doar obligațiile obștești.

În alt context, este de menționat că activitatea de întreprinzător nu este o activitate implicând îndeplinirea obligațiilor de serviciu. Îndeplinirea obligațiilor de serviciu presupune îndeplinirea nu a oricărei activități socialmente utile (de exemplu, a activității de întreprinzător sau a activității care rezultă dintr-un contract de drept civil). Îndeplinirea obligațiilor de serviciu poate presupune exclusiv executarea îndatoririlor care rezultă dintr-un contract individual de muncă. O asemenea înțelegere corespunde sensului noțiunii „serviciu”, folosite în textul Codului penal (de exemplu, la lit.b) alin.(2) art.177, lit.a) alin.(2) art.178, lit.a) alin.(3) art.179, lit.d) alin.(2) art.190, lit.d) alin.(2) art.191, lit.a) alin.(2) art.204 etc.).

În alt context, la pct.12 al Hotărârii Plenului nr.9/1993, prin „îndeplinirea obligațiilor obștești” se înțelege „îndeplinirea de către cetățeni a îndatoririlor obștești care le sunt special încredințate, precum și acțiunile în interesele societății sau ale unor cetățeni aparte (curmarea contravențiilor, informarea organelor puterii despre infracțiunile săvârșite sau care se pregătesc etc.)”.

Astfel, în primul rând, se are în vedere participarea victimei la activitatea gărzii populare, a comitetului de imobil (de stradă), a mișcării obștești, a organizației pacifiste, a organizației de apărare a drepturilor omului, a organizației de femei, de veterani, de invalizi, de tineret sau de copii, a societății științifice, tehnice, ecologice, cultural-educative, sportive, a altei societăți benevole, a uniunii de creație, a comunității național-culturale, a altei asociații obștești. Nu este obligatoriu ca victima să fie membru al unei asociații obștești. Important este să nu presteze muncă salariată în cadrul unei asemenea asociații. Prestând munca salariată, victima își îndeplinește obligațiile de serviciu, nu cele obștești.

În al doilea rând, îndeplinirea obligațiilor obștești poate presupune realizarea din proprie inițiativă a acțiunilor în interesele societății sau ale unor cetățeni aparte. Se au în vedere acțiunile de legitimă apărare a altei persoane sau a unui interes public, de reținere a infractorului (a contravenientului), de denunțare a infractorului (a contravenientului), de criticare a neajunsurilor la adunarea colectivului de muncă, de renunțare de a participa la săvârșirea infracțiunii (a contravenției) etc.

În cele ce urmează vom releva semantismul noțiunii „în legătură cu îndeplinirea obligațiilor de serviciu sau obștești”, utilizate la lit.c) alin.(2) art.151 / lit.d) alin.(2) art.152 CP RM.

Înainte de toate, este de esență stabilirea legăturii cauzale dintre îndeplinirea obligațiilor de serviciu sau obștești, pe de o parte, și săvârșirea infracțiunii de vătămare intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății / vătămare intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății, pe de altă parte. Aceasta presupune că expresia „în legătură cu” din dispoziția de la lit.c) alin.(2) art.151 / lit.d) alin.(2) art.152 CP RM trebuie interpretată în sensul că vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății / vătămarea intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății poate fi săvârșită: 1) până la îndeplinirea obligațiilor de serviciu sau obștești (în scopul neadmiterii); 2) în momentul îndeplinirii obligațiilor respective (în scopul reprimării); 3) după îndeplinirea acelor obligații (din răzbunare).

În primul caz, infracțiunea este săvârșită până la îndeplinirea de către victimă a obligațiilor de serviciu sau obștești, în scopul neadmiterii îndeplinirii acestora. Cu alte cuvinte, fie că victima nu a început să-și îndeplinească obligațiile de serviciu sau obștești, fie că nu a fost constituită autoritatea publică, întreprinderea, instituția sau organizația în care va activa victima. În aceste condiții, este necesar ca victima să aibă posibilitatea reală să îndeplinească în viitorul apropiat obligațiile de serviciu sau obștești (această împrejurare fiind conștientizată de făptuitor).

În cel de-al doilea caz, infracțiunea e săvârșită în momentul îndeplinirii de către victimă a obligațiilor de serviciu sau obștești, în scopul reprimării victimei pentru îndeplinirea acestora. Acest caz presupune două situații. În prima din ele, infracțiunea este comisă în timpul îndeplinirii nemijlocite de către victimă a unor obligații de serviciu sau obștești concrete, la locul de muncă (de activitate obștească) a victimei și în timpul de muncă a acesteia. În cea de-a doua situație, infracțiunea este săvârșită în timpul îndeplinirii de către victimă a obligațiilor de serviciu sau obștești, îndeplinirea implicând totalitatea acțiunilor îndreptate spre atingerea unui anumit rezultat peste un timp anumit. Spre deosebire de prima situație, cea de-a doua se referă la săvârșirea infracțiunii nu neapărat la locul de muncă și nu neapărat în timpul de muncă.

În fine, în cel de-al treilea caz, infracțiunea e săvârșită după îndeplinirea de către victimă a obligațiilor de serviciu sau obștești, din răzbunare pentru îndeplinirea acestora. Infracțiunea poate fi săvârșită din răzbunare pentru o acțiune concretă a victimei (concedierea din serviciu, exmatriculare, prezentarea depozițiilor ca martor al acuzării etc.). Dar infracțiunea poate avea la bază și răzbunarea pentru atitudinea exigentă față de îndeplinirea în general a obligațiilor de serviciu sau obștești.

În alt context, consemnăm că la lit.h) alin.(2) art.145 CP RM este stabilită răspundere agravată pentru săvârșirea omorului asupra unui reprezentant al autorității publice ori a unui militar, ori a rudelor apropiate ale acestora, în timpul sau în legătură cu îndeplinirea de către reprezentantul autorității publice sau militar a obligațiilor de serviciu. În contrast, în art.151 și 152 CP RM răspunderea se agravează numai atunci când infracțiunea e săvârșită în legătură cu îndeplinirea de către victimă a obligațiilor de serviciu sau obștești. Lipsese un echivalent al agravantei de la lit.h) alin.(2) art.145 CP RM.

Precizăm că până la intrarea în vigoare a Legii pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova din 18.12.2008, circumstanțele agravante, care acum sunt stabilite la lit.d) și la lit.h) alin.(2) art.145 CP RM erau prevăzute la alineate diferite. Astfel, se justifica diferențierea răspunderii penale în cele două ipoteze: reprezentantul autorității publice sau militarul trebuia apărat mai eficient, în comparație cu alte persoane care își îndeplinesc obligațiile de serviciu, sau cu persoanele care își îndeplinesc obligațiile obștești.

La moment, după ce au fost comasate alin.(2) și (3) art.145 CP RM, această diferențiere nu se mai justifică. De aceea, se impune abrogarea prevederii de la lit.h) alin.(2) art.145 CP RM.

Un motiv în plus în vederea abrogării acestei prevederi îl constituie nejustificarea agravării răspunderii penale în cazul săvârșirii omorului asupra unei rude apropiate a unui reprezentant al autorității publice ori a unui militar, în timpul îndeplinirii de către reprezentantul autorității publice sau militar a obligațiilor de serviciu (dar fără vreo legătură cu îndeplinirea acestor obligații). În această ipoteză, legea obligă invocarea agravantei de la lit.h) alin.(2) art.145 CP RM. Cu toate acestea, nu există nici un suport pentru a afirma că săvârșirea omorului în împrejurările descrise ar prezenta un grad de pericol social comparativ mai sporit cu cel al unui omor simplu.

Din aceste considerente, recomandăm legiuitorului să nu suplinească prevederile de la art.151 și 152 CP RM cu dispoziții de genul celei statuate la lit.h) alin.(2) art.145 CP RM.

c) Săvârșirea vătămării intenționate grave/medii a integrității corporale sau a sănătății de două sau mai multe persoane

În continuare, atenția ne va fi concentrată asupra săvârșirii vătămării intenționate grave a integrității corporale sau a sănătății / vătămării intenționate medii a integrității corporale sau a sănătății de două sau mai multe persoane, circumstanță agravantă specificată la lit.d) alin.(2) art.151 / lit.e) alin.(2) art.152 CP RM. În mod regretabil, în Hotărârea Plenului nr.7/1978 nu există explicații vizând săvârșirea infracțiunilor corespunzătoare de două sau mai multe persoane. Astfel că vom încerca în cele ce urmează să oferim recomandările necesare interpretării și aplicării prevederilor de la lit.d) alin.(2) art.151 / lit.e) alin.(2) art.152 CP RM.

Astfel, prezența circumstanței agravante analizate a fost atestată în următoarele spețe: *la 21.02.2008, aproximativ la ora 16.00, la oprirea din satul Palanca, raionul Drochia, C.A., C.S. și C.D. l-au bătut pe A.C. l-au aplicat acestuia lovituri cu picioarele, cu pumnii și cu bețele, cauzându-i o vătămare gravă periculoasă pentru viață* [71]; *• la 28.02.2008, aproximativ la ora 12.00, N.C., aflându-se într-o încăpere auxiliară situată în apropierea Centrului Comercial „Jumbo” din mun. Chișinău, împreună cu alte două persoane, i-a aplicat lui C.L. lovituri cu picioarele și mâinile peste tot corpul, cauzându-i o vătămare gravă* [72]; *• la 21.11.2007, aproximativ la ora 23.00, G.M., împreună cu O.C., aflându-se în stare de ebrietate, pe una din străzile satului Mândâc, raionul Drochia, i-a aplicat lui D.N. lovituri în diferite părți ale corpului. Drept urmare, victimei i-a fost provocată dereglarea sănătății de lungă durată. Adică, o vătămare medie* [73]; *• la 20.11.2006, aproximativ la ora 03.30, în gospodăria lor din satul Căzănești, raionul Telenești, A.A. și M.C. i-au aplicat lovituri cu un băț, cu pumnii și picioarele lui R.C., pe care apoi au legat-o cu sârmă, cauzându-i o vătămare gravă periculoasă pentru viață* [74]; *• la 23.12.2005, în jurul orei 20.00, V.B., aflându-se în satul Fântâna Albă, raionul Edineț, a inițiat cu V.S. o ceartă, care pe parcurs a evoluat în bătaie. V.B. i-a aplicat lui V.S. lovituri cu pumnii și picioarele în diferite regiuni ale corpului. Pe parcurs, în bătaie s-au implicat S.P., I.B., P.L. și A.S. Aceștia i-au aplicat victimei lovituri cu pumnii și picioarele. În rezultat, victima a suferit fractura coastei a doua pe dreapta și a noua pe stânga, echimoze și escoriații pe față, care se consideră vătămare medie* [75].

Considerăm că agravanta examinată devine funcțională în oricare din următoarele trei ipoteze:

- a) săvârșirea infracțiunii de doi sau mai mulți coautori;
- b) săvârșirea infracțiunii de către o persoană care întrunește semnele subiectului infracțiunii, în comun cu una sau mai multe persoane care nu întrunesc aceste semne;
- c) săvârșirea infracțiunii de către o persoană care întrunește semnele subiectului infracțiunii, prin intermediul unei persoane care nu întrunește aceste semne.

Astfel, de exemplu, în pct.18 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre șantaj”, nr.16 din 7.11.2005 [76], se menționează: „Șantajul săvârșit de două sau mai multe persoane are loc în următoarele cazuri:

- a) șantajul a fost săvârșit în coautorat (inclusiv, coautorat cu repartizarea rolurilor);
- b) șantajul a fost săvârșit de către o persoană care întrunește semnele subiectului infracțiunii, în comun cu o persoană care nu întrunește aceste semne;
- c) șantajul a fost săvârșit de către o persoană care întrunește semnele subiectului infracțiunii, prin intermediul unei persoane care cu bună-știință nu este pasibilă de răspundere penală”.

Nu avem nici un temei să nu apelăm la acest model de interpretare în cazul infracțiunilor specificate la lit.d) alin.(2) art.151 / lit.e) alin.(2) art.152 CP RM.

Ar fi neîntemeiat să considerăm că circumstanța agravantă „de două sau mai multe persoane” se aplică doar în cazurile în care infracțiunea e săvârșită în coautorat. Este suficient ca numai una din persoanele care săvârșeste vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății / vătămarea intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății să aibă semnele subiectului infracțiunii, ca să-i fie imputată agravanta specificată. Noțiunea „de două sau mai multe persoane” nu este nici pe departe echivalentul noțiunilor „participație simplă” sau „participație complexă, presupunând coautoratul”. Dacă legiuitorul ar fi dorit, ar fi utilizat în normele Părții Speciale a Codului penal sintagma „prin participație simplă sau complexă”. Dar nu a făcut-o, deoarece a dorit să imprime un alt înțeles noțiunii „de două sau mai multe persoane” (utilizate în Partea Specială a Codului penal), altul decât cel pe care îl au noțiunile definite în art.44 și 45 CP RM.

Noțiunea „de două sau mai multe persoane” desemnează o circumstanță obiectivă, relevantă sub aspect juridic, consacrată în Partea Specială a Codului penal în calitate de circumstanță agravantă, constituind reacția legiuitorului împotriva faptelor celor care își înlesnesc activitatea infracțională, apelând la eforturile unor persoane iresponsabile sau care nu au atins vârsta răspunderii penale. În contextul agravantei „de două sau mai multe persoane”, astfel de fapte denotă o pericolozitate socială mai pronunțată a subiectului infracțiunii, decât în cazul în care ar fi săvârșite în coautorat. De aceea, trebuie să-și găsească estimare adecvată și în planul individualizării pedepsei.

În acest sens, subiectul, care săvârșeste infracțiunea împreună cu persoanele care nu sunt pasibile de răspundere penală, își sporește considerabil potențialul în vederea atingerii rezultatului infracțional. Astfel de persoane îi înlesnesc subiectului săvârșirea infracțiunii, ca și cum ar acționa un grup constituit numai din subiecți, dacă nu chiar mai rezultativ. În planul evaluării sociale, astfel de grupuri sunt realmente infracționale, deoarece, de rând cu infractorul real, din ele fac parte potențiali infractori, care ulterior vor deveni infractori. Pe lângă aceasta, astfel de infracțiuni sunt obiectiv percepute de către victimă în calitate de infracțiuni comise în grup, deoarece pentru ea este determinantă pluralitatea faptică a făptuitorilor, nu puțină acestora de a fi subiecți ai infracțiunii. În afară de aceasta, persoana, care întrunește semnele subiectului infracțiunii, este conștientă de faptul că depozițiile minorului sau ale persoanei iresponsabile, făcute într-un proces penal, nu vor fi la fel de exacte, juste și credibile ca ale unei persoane adulte și responsabile.

Toate acestea confirmă că, în conjunctura agravantei „de două sau mai multe persoane”, astfel de fapte denotă o pericolozitate socială mai pronunțată a subiectului infracțiunii, decât în cazul în care ar fi săvârșite în coautorat. Tocmai de aceea, este necesar să-și găsească estimare adecvată în planul individualizării pedepsei.

Circumstanța agravantă prevăzută la lit.d) alin.(2) art.151 / lit.e) alin.(2) art.152 CP RM este aplicabilă și în ipoteza de săvârșire a infracțiunii de o persoană care are semnele subiectului infracțiunii, prin intermediul unei persoane care nu are astfel de semne.

Că tocmai la săvârșirea infracțiunii ia parte persoana care nu are semnele subiectului infracțiunii ne demonstrează interpretarea atentă a prevederilor de la alin.(2) art.42 CP RM. În acord cu aceste prevederi, o astfel de persoană, care săvârșeste nemijlocit infracțiunea, se consideră autorul nemijlocit (imediat) al infracțiunii. Totodată, persoana care săvârșeste infracțiunea prin intermediul unei persoane care nu este subiect al infracțiunii, deși nu săvârșeste nemijlocit infracțiunea, este autorul mijlocit (mediat) al infracțiunii. Ambele persoane – atât autorul nemijlocit (imediat), cât și autorul mijlocit (mediat) – săvârșesc infracțiunea. Aceasta decurge din alin.(2) art.42 CP RM: legiuitorul folosește termenul „săvârșeste” referitor la autorul mijlocit (imediat) și expresia „a săvârșit” cu referire la autorul mijlocit (mediat).

În alt context, întrucât cele două sau mai multe persoane trebuie să săvârșescă infracțiunea, noțiunea „de două sau mai multe persoane” nu se referă la cei care numai contribuie la săvârșirea infracțiunii în calitate de organizatori, instigatori, complici. Această noțiune este operantă doar atunci când cel puțin două persoane săvârșesc infracțiunea. Însă, nu se exclude ca, pe lângă aceste cel puțin două persoane, la activitatea infracțională să ia parte alte persoane, având calitatea de organizatori, instigatori sau complici. În acest sens, este ilustrativă următoarea speță: *la 12.06.2006, aproximativ la ora 16.00, aflându-se, în stare de ebrietate, în casa lui I.C. din or. Otaci, raionul Ocnița, G.A. a instigat o altă persoană să-i aplice lui V.L. multiple lovituri în diferite părți ale corpului. În rezultat, victima a suferit o vătămare gravă* [77].

În concluzie, noțiunea „de două sau mai multe persoane”, în sensul consemnat la lit.d) alin.(2) art.151 / lit.e) alin.(2) art.152 CP RM, presupune pluralitatea de făptuitori. Iar acești făptuitori trebuie să aibă calitatea de autori mijlociți (mediați) sau de autori nemijlociți (imediați) ai infracțiunii. Un autor – mediat sau imediat – al infracțiunii, alături de o altă persoană având calitatea de organizator, instigator sau complice, nu formează conținutul noțiunii „de două sau mai multe persoane”.

Referințe:

1. Culegere de Hotărâri ale Plenului Curții Supreme de Justiție (mai 1974-iulie 2002). - Chișinău: Tipografia Centrală, 2002, p.313-315.
2. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.41-44.
3. Поликарпова И.В. Уголовная политика России в отношении посягательств на здоровье и ее влияние на квалификацию преступлений: на примере ответственности за умышленное причинение тяжкого вреда здоровью: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Саратов, 2008, с.11.
Această definiție este mai exactă decât cea din pct.2 al Regulamentului Ministerului Sănătății nr.99 din 27.06.2003 de apreciere medico-legală a gravității vătămării corporale (în continuare – Regulamentului Ministerului Sănătății nr.99/2003) (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.170-172): „Prin „vătămare corporală” se înțelege prejudiciul cauzat sănătății prin dereglarea integrității anatomice a organelor și țesuturilor sau a funcțiilor acestora, provocate de acțiunea diferiților agenți externi: mecanici, fizici, chimici, biologici, psihici”.
4. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.3-6.
5. A se vedea: Brînză S., Ulianoschi Gh. Considerații vizând prevederile Capitolului II „Infrațiuni contra vieții și sănătății persoanei” din proiectul noului Cod penal al Republicii Moldova // Revista Națională de Drept, 2001, nr.11, c.11-26.
6. Ibidem; Брынза С.М. Проблемы правового качества норм Особенной части Уголовного кодекса Республики Молдова // Научные труды. Российская академия юридических наук. Вып. 8. Том 3. - Москва: Юрист, 2008, с.54-58.
7. Despre importanța acestei prevederi normative, ne vorbește speța următoare: *la 20.02.2007, prin sentința Judecătorei Ciocana, mun. Chișinău, a fost încetat procesul penal de învinuire a lui C.V. în baza alin.(1) art.151 CP RM, cu tragerea la răspundere contravențională în baza alin.(1) art.47 din Codul cu privire la contravențiile administrative. Instanța a constatat că, la 20.08.2005, în timp ce se afla în curtea casei lui Gh.B. din comuna Tohatin, mun. Chișinău, C.V. a provocat o ceartă cu Gh.B. În timpul acesteia, i-a aplicat lovituri cu pumnii și picioarele în cap și în alte regiuni ale corpului, l-a lovit pe Gh.B. cu capul de caroseria automobilului și de poartă. În rezultat, conform raportului de expertiză medico-legală nr.354 din 10.01.2007, s-a stabilit că victimei i s-au cauzat vătămări corporale fără cauzarea prejudiciului sănătății. Sentința a contestat-o în apel procurorul, solicitând casarea acesteia și condamnarea lui C.V. în baza alin.(1) art.151 CP RM. S-a argumentat că, în rezultatul faptei comise, victimei i s-a cauzat vătămarea gravă periculoasă pentru viață. Prin decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 03.07.2007, apelul procurorului a fost respins ca nefondat, cu menținerea sentinței. Instanța a motivat că probele administrate confirmă cauzarea lui Gh.B. a vătămării corporale fără un prejudiciu adus sănătății.*
8. A se vedea: Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 23.01.2008. Dosarul nr.1ra-165/08 // www.csj.md
9. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 6.05.2009. Dosarul nr.1ra-607/09 // www.csj.md
10. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 15.04.2009. Dosarul nr.1ra-505/09 // www.csj.md
11. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 18.02.2009. Dosarul nr.1ra-178/09 // www.csj.md
12. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 18.02.2009. Dosarul nr.1ra-236/09 // www.csj.md
13. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 28.10.2008. Dosarul nr.1ra-994/08 // www.csj.md
14. Никифоров А.С. Ответственность за телесные повреждения по советскому уголовному праву. – Москва, 1959, с.39, 41.
15. Исмаилов И.А. Ответственность за причинение тяжких телесных повреждений по уголовному законодательству Азербайджанской ССР: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Ленинград, 1966, с.10.
16. Серeda А.Д. К вопросу об определении тяжести телесного повреждения // Тезисы докладов научной конференции. - Харьков, 1968, с.196.
17. Расторопов С.В. Уголовно-правовая охрана здоровья человека от преступных посягательств. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2006, с.306-307.
18. Brînză S., Ulianoschi X., Stati V. și alții. Drept penal. Partea Specială. - Chișinău: Cartier, 2005, p.89.
19. Анисимова И.А. Вред, причиненный здоровью человека: понятие, виды // Вестник Томского государственного университета, 2007, №302, с.61-65; Векленко В., Галюкова М. Психическое расстройство как признак причинения вреда здоровью // Уголовное право, 2004, №2, с.22-23; Метелица Ю.Л. Судебно-психиатрическая экспертиза потерпевших. - Москва: Юридическая литература, 1990, с.161.
20. Уголовный кодекс Республики Болгария. Под ред. А.И. Лукашова. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.
21. Уголовный кодекс Республики Польша. Под ред. А.И. Лукашова, Н.С. Кузнецовой. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.
22. Уголовный кодекс Аргентины. Под ред. Ю.В. Голика. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003.

23. Расторопов С.В. *Op. cit.*, p.311-312.
24. Собрание законодательства Российской Федерации, 1996, №25.
25. Уголовный кодекс Республики Беларусь. Под ред. Б.В. Волженкина. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.
26. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики. Под ред. И.М. Рагимова. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.
27. Уголовный кодекс Республики Армения. www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1349&lang=rus
28. Уголовный кодекс Республики Казахстан. Под ред. И.И. Рогова. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.
29. Уголовный кодекс Таджикистана. Под ред. А.В. Федорова. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002.
30. În conformitate cu pct.60 al Regulamentului Ministerului Sănătății nr.99/2003, întreruperea sarcinii face parte din vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății, dacă nu este o consecință a particularităților individuale ale organismului (uter infantil, plasmoză, devieri anatomice ale bazinului etc.), și dacă se află în legătură cauzală directă cu trauma.
31. Чайковски А. Конструктивные и квалифицирующие признаки составов умышленных преступлений: вопросы квалификации, возникающие в связи со ст.135 Уголовного кодекса Литовской Республики // www.juridicon.com
32. Despre înțelesul noțiunii „cu bună-știință”, a se vedea mai multe în: Brînză S. Răspunderea pentru omorul prevăzut la lit.e) alin.(2) art.145 CP RM // Revista Națională de Drept, 2009, nr.4, p.2-15.
33. Расторопов С.В. *Op. cit.*, p.327; Станкевич А. Некоторые аспекты умысла в преступлениях против здоровья: ошибочность распространенного мнения // <http://rli.consultant.ru/magazine/2003/03/ugol/art1/>
34. Расторопов С.В. *Op. cit.*, p.309-310.
35. Naum M. Aspecte controversate privind corecta încadrare juridică a faptei prin care s-a cauzat expulzarea unuia sau mai multor dinți ai persoanei // Tradiție și reformă în dreptul românesc. A XVIII Conferință științifică anuală cu participare internațională. Anuar. Tomul XIV. - Iași: Venus, 2008, p.319-323.
36. Шаргородский М.Д. Преступления против жизни и здоровья. - Москва, 1948, с.329.
37. Informația operativă privind starea infracționalității pe teritoriul Republicii Moldova în perioada a 12 luni ale anului 2008 // www.mai.gov.md/tabele-statist-pre/tabel-2008/
38. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 18.06.2008. Dosarul nr.1ra-859/08 // www.csj.md
39. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 29.10.2008. Dosarul nr.1ra-1214/08 // www.csj.md
40. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 4.03.2009. Dosarul nr.1ra-307/09 // www.csj.md
41. Sentința Judecătorei raionului Călărași din 28.03.2006. Dosarul nr.1-77/2006.
42. Barbăneagră A., Berliba V., Gurschi C. și alții. Codul penal comentat și adnotat. – Chișinău: Cartier, 2005, p.234.
43. Oancea I. Drept penal. Partea Generală. – București: Editura Didactică și Pedagogică, 1971, p.230.
44. Antoniu G. Tentativa (doctrină, jurisprudență, drept comparat). – București: Tempus, 1996, p.298-299.
45. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 18.06.2008. Dosarul nr.1ra-857/08 // www.csj.md
46. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 11.06.2008. Dosarul nr.1ra-815/08 // www.csj.md
47. Brînză S., Stati V. Unele reflecții asupra practicii aplicării răspunderii penale pentru omorul intenționat (Partea II) // Revista Națională de Drept, 2007, nr.7, p.2-8.
48. Culegere de Hotărâri ale Plenului Curții Supreme de Justiție (mai 1974-iulie 2002). - Chișinău: Tipografia Centrală, 2002, p.304-312.
49. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel a Republicii Moldova nr.1a-43/98 din 30.10.1997 // Curtea de Apel: Culegere de practică judiciară (august 1996 – aprilie 1999). - Chișinău: Garuda-Art, 1999, p.142-143.
50. Brînză S., Stati V. O nouă viziune asupra noțiunii „intenții huliganice” // Revista Națională de Drept, 2007, nr.10, p.20-25.
51. Notă informativă la proiectul de Lege pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova // www.justice.gov.md
52. A se vedea: Rotariu I. Aspecte de drept penal comparat privind violența domestică // Jurnalul de studii juridice, 2006, nr.1-2. - Iași: Venus, p.103-126.
53. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 3.12.2008. Dosarul nr.1re-1406/08 // www.csj.md
54. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.41-44.
55. Culegere de Hotărâri ale Plenului Curții Supreme de Justiție (mai 1974-iulie 2002). - Chișinău: Tipografia Centrală, 2002, p.313-315.
56. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 20.01.2008. Dosarul nr.1ra-9/2009//www.csj.md
57. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 28.04.2009. Dosarul nr.1ra-320/2009//www.csj.md
58. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 27.05.2009. Dosarul nr.1re-606/2009//www.csj.md
59. Расторопов С.В. Уголовно-правовая охрана здоровья человека от преступных посягательств. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2006, с.340.

60. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 17.12.2008. Dosarul nr. 1ra-1404/2008 //www.csj.md
61. Якушин В.А. Ошибка и ее уголовно-правовое значение. - Казань, 1988, с.30.
62. Кругликов Л.Л. Квалифицированные убийства: виды и характеристика // Юридические записки ЯГУ. - Ярославль, 2000, с.172.
63. Уголовное право России. Том 2. Особенная часть / Под ред. А.Н. Игнатова, Ю.А. Красикова. - Москва, 1998, с.27; Макринская В.И. Вопросы уголовно-правовой защиты права на жизнь (сравнительно-правовые аспекты). - Москва: Буквоед, 2006, с.21.
64. A se vedea: Brînză S. Răspunderea penală pentru omorul prevăzut la lit.e) alin. (2) art. 145 C.pen. RM // Revista Națională de Drept, 2009, nr.4, p.2-15.
65. Decizia Colegiului penal al Judecătoriei Supreme a RSS Moldovenești nr.2c-808/88 din 26.04.1988 // Moldlex
66. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 10.02.2009. Dosarul nr.1ra-77/2009//www.csj.md
67. Stati V. Infrațiunea de lăsare în primejdie: problemele conexiunii cu alte fapte infracționale // Revista Națională de Drept, 2007, nr.9, P.19-24.
68. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 23.06.2009. Dosarul nr.1ra-524/2009//www.csj.md
69. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 26.08.2008. Dosarul nr. 1ra-510/2008 //www.csj.md
70. Culegere de hotărâri ale Plenului Curții Supreme de Justiție (mai 1974-iulie 2002). – Chișinău, 2002, p.304-312.
71. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 23.06.2009. Dosarul nr.1ra-732/2009//www.csj.md
72. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 04.02.2009. Dosarul nr.1ra-195/2009//www.csj.md
73. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 21.01.2009. Dosarul nr. 1ra-113/2009//www.csj.md
74. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 08.10.2008. Dosarul nr. 1ra-1128/2008//www.csj.md
75. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 20.08.2008. Dosarul nr.1ra-1006/2008//www.csj.md
76. Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2006, nr.4, p.7-11.
77. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 03.12.2008. Dosarul nr.1re -1406/2008//www.csj.md

Prezentat la 01.06.2010